תנ״ך · אחרונים · חיד״א · חומת אנך · נביאים

חומת אנך על ירמיה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חומת אנך על ירמיה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חומת-אנך-על-ירמיה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 4
פרק ג 7
פרק ד 8
פרק ה 9
פרק ו 10
פרק ז 10
פרק ח 12
פרק ט 13
פרק י 14
פרק יא 15
פרק יב 16
פרק יג 17
פרק יד 17
פרק טו 18
פרק טז 19
פרק יז 20
פרק יח 21
פרק יט 22
פרק כ 23
פרק כא 24
פרק כב 24
פרק כג 25
פרק כד 26
פרק כה 27
פרק כו 27
פרק כז 28
פרק כח 29
פרק כט 29
פרק ל 30
פרק לא 32
פרק לב 33
פרק לג 34
פרק לד 36
פרק לה 36
פרק לו 37
פרק לז 38
פרק לח 39
פרק לט 40
פרק מ 41
פרק מא 42
פרק מב 42
פרק מג 43
פרק מד 44
פרק מה 44
פרק מו 45
פרק מז 46
פרק מח 46
פרק מט 47
פרק נ 48
פרק נא 49
פרק נב 51

פרק א

פסוק ו

הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי וכו' אל תאמר נער אנכי וכו'. יש לדקדק דאם הוא נער מה טעם אמר לו אל תאמר נער אנכי והפשוט כי באומרו נביא לגוים נתתיך אמר ירמיה לא ידעתי דבר דברי הנבואות כי נער אנכי ואיני כדאי לזה א"ל אל תאמר נער אנכי כלומר הגם שאתה נער אל תאמר נער אנכי כי צריכים להביט אל המשלח לא לשליח וז"ש כי על כל אשר אשלחך תלך ולא אכפת אם אתה נער דעיניהם ישיתו אל המשלח:

פסוק יא

מקל שקד אני רואה. אפשר במה שהגאון מהר"ר אברהם ז"ל אב"ד דק"ק בריסק שנת שע"ה הגידו לו בחלום כי קדוש קש גימטריא ת' סט"א ארבע מאות איש דעשו. ובאמצע דו לשון זווג להפרידם. ובקדוש ראשון שהוא כנגד בית ראשון. וקדוש שני שהוא כנגד בית שני היה אחריהם שעבוד. אבל קדוש שלישי שהוא גאולת עולם כתב אח"כ מלא כל הארץ כבודו זהת"ד. ואפ' דירמיה הע"ה ראה דגברו העונות והחרבן יהיה אם לא ישובו. ובעונות נתחברו הת' שהיו נפרדים כרמוז בקדוש ועתה השק נתחברו ובעון נשארה הד' והו' נסתלק כמ"ש בזהר הקדוש. ובמקום שהיה קדוש נעשה שקד דנתחברו ש"ק ת' דעשו ונשארה הד' לבד. ומ"מ ירמיה הנביא זכר זכות אבות ואמר מקל שקד. מקל רמז אברהם יצחק וישראל ס"ת מקל להזכיר זכות אבות אשר חיו תק"ב שנים כמספר ר"ת שקד אני רואה עם הכולל ועבדו ה' כל ימי חייהם אפי' בחלום כמ"ש ס' חסידים. ור"ת שקד אני רואה שאר רמז שיעשה לכבוד השכינה ע"ד שאמרו אין שארו אלא אשתו. גם רמז דישראל יש להם כב יכול כדין אשה וראוי לרחם עליהם. עוד רמז כי ר"ת מקל שקד אני רואה גימטריא ישראל ע"ד מ"ש בירושלמי אכסנדר פני לאלכסנדר כמו שביארנו במ"א. וכל זה רמז ירמיה לעורר רחמיו יתברך להיות רחום בדין. והקב"ה רוצה מי שילמד זכות על ישראל ולכן אמר לו הטבת לראות שלמדת זכות על בני:

פרק ב

פסוק ב

זכרתי לך חסד נעוריך וכו'. פירש מורנו הרב מהר"ר יצחק הכהן ז"ל במאי דקי"ל דהאיש אינו יכול לכוף אשתו להוליכה בדרך מסוכן ולא במקום שאין מצויין מזונות וזהו שבח ישראל דהקב"ה מחזיק להם טובה מרוב ענותנותו ולא עוד אלא שקורא הדבר חסד והוא

אומרו זכרתי לך חסד נעוריך והוא לכתך אחרי במדבר מקום מסוכן שרפי"ם עומדים נחשים ועקרבים ועוד ארץ לא זרועה דליכא מזוני ועם כל זה לכתך אחרי חסד הוא עכ"ד:

פסוק ד

קדש ישראל לה' וכו'. אפשר במ"ש בקדושין דף מ"ב דפריך אדתנן שליח שעשה שליחותו בעל הבית מעל והא אין שליח לדבר עבירה שאני מעילה דילפא מתרומה וז"ש קדש ישראל לה' ויש שליח לדבר עבירה במעילה ואם אחד שלח להרע לישראל דימה אותם לקדש דמועלין בו ויש שליח ל"ע ולא תקשי לך לז"א ראשית תבואתו ומעילה יליף מתרומה. כל אוכליו יאשמו וכי תימא השליח פטור לז"א רעה תבא אליהם נאם ה' דבדיני שמים חייב:

שמעו דבר ה' בית יעקב וכו'. אפשר במ"ש רז"ל למלך שקדש מטרונא בשתי מרגליות ואבדה מרגלית אחת א"ל המלך אבדת אחת שמרי השנית. כך קדש הקב"ה את ישראל בנעשה ונשמע אבדו נעשה שעשו העגל לכך אמר משה שמרו נשמע. וז"ש שמעו דבר ה' מהשני דברים אבדת א' ונשאר א' שמעו דבר ה'. דבר ה' הנשאר שהוא נשמע שמעו. מה מצאו אבותיכם בי עול שביטלו נעשה וילכו אחרי ההבל שעשו העגל. ונשאר נשמע. ועתה ויהבלו שהם מתרשלים לקיים נשמע לכך אני אומר שמעו:

פסוק ו

המעלה אותנו מארץ מצרים. והוציאנו מתחת חיוב המערכות המוליך אותנו במדבר בארץ ערבה ושוחה ונתן לנו לחם ומים בארץ ציה בארץ לא עבר בה איש ודרך לא ידעו אדם והלכו ע"י עמוד הענן והם פלאות אשר לא היו. מפרשים:

פסוק ז

ואביא אתכם אל ארץ הכרמל. על תנאי שתשמרו התורה כמש"ה ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו. לאכול פריה וטובה דהגם דהגוים בתחילה אבדו ושברו כל טוב הארץ הבנינים והאילנות והזרעים חזרו ובנו ונטעו הכל יותר מבראשונה וידיהם אסורות להניחה כך ובאתם לאכול פריה וטובה:

פסוק ח

הכהנים לא אמרו איה ה'. פירש הרב הגדול מהר"ר יוסף דוד ז"ל במשז"ל דמ' שנה קודם שחרב הבית היה גורל של שם ביה"כ עולה בשמאל להורות כי מדת הדין שהיא השמאל גוברת על עונם. וז"ש הכהנים לא אמרו איה ה' כלומר גורל של שם לא נתנו לב שאינו עולה בימין כימי קדם. ועתה עולה בשמאל והוא אות שהוא בכעס:

ותופשי התורה לא ידעוני. אפשר שדקדק לומר ותופשי התורה לא ידעוני ויש להסמיך תוכחת מוסר. ונקדים מ"ש הרמב"ם פ"ד מה' יסודי התורה דיש דברים בכלל חילול ה' והוא שיעשה אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות וכו' כגון שלוקח ואינו פורע לאלתר וכו' ע"ש והקשה הרב דינא דחיי לאוין ב' דף ג' מספרו דא"כ איך רב קאמר ביומא דף פ"ו כגון אנא דשקילנא בישרא וכו' דהיה מחזיק עצמו לרב גדול וכו' ע"ש. ואפשר דאם העם מחזיקים אותו לרב וחסיד דיש מי שזוכה לשם הגם דהוא ידע בנפשיה באמת דאינו בסוג זה יש חילול ה' וזה השמיענו רב לפי רוב הענוה ואמר כגון אנא כלומר דבאמת לאו גברא רבא אנא ולא חסיד אני ואפ"ה כיון שהעולם טועים וסוברים שאני אדם גדול בתורה ובחסידות יש חילול ה' והרמב"ם לא הוצרך לפרש. וזה רמז ותופשי התורה לא ידעוני כלומר הגם שאינן בעלי תורה באמת כיון דגדל שמם יש חלול ה' ולכן אמר ותופשי התורה לא ידעוני. מאחר שהם מוחזקים לגדולים ועושים דברים שאינם ראויים עי"ז והרועים שהם המנהיגים פשעו בי:

פסוק יג

כי שתים רעות עשה עמי וכו'. הראשונים פירשו במ"ש במציעא דף ל"ט מרי בר איסק אתא ליה אחא ממדינת הים א"ל פלוג לי א"ל לא ידענא לך אתא לקמיה דרב חסדא א"ל זיל אייתי סהדי דאחוה את א"ל אית לי סהדי ודחלי מיניה דגברא אלמא הוא א"ל לדידיה זיל אייתי סהדי דלאו אחוך הוא א"ל דינא הכי המע"ה א"ל הכי דייני לך ולאלימי דחברך א"ל ס"ס אתו סהדי ולא מסהדי א"ל תרתי לא עבדי. ופירש"י מיראתך יעשו אחת שישתקו אבל שתים לא יעשו לא דיין שישתקו אלא שיעידו שקר. וזוהי התמיהא שתים רעות עשה עמי אותי עזבו ולא די זה אלא לחצוב בורות וכו' והוא פלא:

פסוק יט

תיסרך רעתך וכו' עזבך את ה' וכו'. אפשר במ"ש רז"ל דהמקטרגים הנבראים בעונות הן הנוקמין נקמת ה' מהחוטא וכתבנו בדרושים במשז"ל לא חרבה ירושלם אלא על שביזו ת"ח והלא היו כמה עונות וישבנו דהגורם לעונות היה שביזו ת"ח ועל כן הת"ח לא הוכיחום כי הם מבוזים ושפלים ועשו עונות וחרבה ירושלם. וז"ש תיסרך רעתך ממש אשר עשית היא תהיה בעוכרך ליסרך ומשובותיך הם יוכיחוך. וכל זה בא מחמת עזבך את ה' דהם הת"ח וזהו כי רע ומר עזבך את ה' הת"ח כמ"ש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ואתה עזבתם ובזיתם ולכן לא הוכיחוך ונלכדת:

פסוק כג

איך תאמרי לא נטמאתי אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך בגיא וכו'. פירש הרב המובהק כמה"ר בנימין מעלי הכהן ז"ל במ"ש דנאמן אדם במגו. אבל מגו במקום עדים לא אמרינן וז"ש איך תאמרי לא נטמאתי במגו שהיית אומר אחרי הבעלים לא הלכתי והשתא אמרת לא נטמאת. ראי דרכך בגיא דשם מפורסם דהלכת ואין את נאמנת דאין כאן מגו ואם כן אינך נאמנת במ"ש לא נטמאת ע"כ דבריו ז"ל:

פרק ג

פסוק א

לאמר הן ישלח וכו' ואת זנית וכו' ושוב אלי נאם ה'. פירש מהרימ"ט ז"ל דהכונה דמחזיר גרושתו משנשאת לאחר אסור זנתה תחתיו לא כ"ש ואפי' הכי אני אומר ואת זנית רעים רבים. יכולה לחזור עכ"ד ואני בעניי אומר שהכתוב נתן טעם דלא תימא משוא פנים יש בדבר לז"א ושוב אלי נאם ה' כלומר לדעתי דעת תורה דהגט כשר מן התורה וזנתה אחר שנתגרשה שריא ועיין בראש דוד דף קל"ז ע"ד:

פסוק כב

שובו בנים שושבבים וכו' הננו אתנו לך וכו'. עיין מה שרמזתי בקונט' אהבת דוד דף פ"ג ע"ד בס"ד:

פסוק כד

והבושת אכלה את יגיע אבותנו וכו'. הנה מחמת הבושה ילכד האדם בשני סוגים האחת כי יתבייש להוכיח לחוטאים והוא חטא רבים נש"א שלא הוכיחם. ומזה הסוג שיקצר בעבודתו שיתבייש מהמלעיגים עליו. וסוג שני שחטא ופשע ומתבייש לשוב מחביריו שילעיגו עליו. ושני הסוגים שוים לרעה. וז"ש והבושת הני בי תרי אכלה את יגיע אבותנו וכו'. ועתה שבנו בשנו דהבשת הוטבע בנו בחסד אל אך הוא להתבייש ממנו מלעבור על ל"ת וכן שלא לקיים מ"ע ולכן הפכנו השיטה נשכבה בבשתנו הבושת הראוי לנו לשוב מחטאתינו וכו' ויאמר ה' אם תשוב וכו' הטבת לראות ליבוש מפני ואותיות בושת תשוב למפרע שתבושו למפרע ותשובו אלי. מפרשים:

פרק ד

פסוק ג

נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים וכו'. אפ' כי העיקר לעבודת ה' הוא ההתבוננות בכל דבר ובפרט בעניני נפשו וז"ש נירו לכם ניר לחרוש בלבכם מחשבות לעשות טובה ואל תזרעו אל קוצים שאם חשבתם למצוה לא תחזרו בכם ויהיה זריעת תבונתכם כזורע אל קוצים שמאבד הזרע דכיון שאתם חורשים בלב לנכש כל העיפוש הזרע יעשה פרי ויבא לידי קצירה ואל תזרעו אל קוצים שאם תזרעו עד שלא תוציאו האמונות רעות ועשבי המדות המגונות הזרע ילך לאיבוד וכן המחשבות טובות הבאות לכם מהיצר הטוב יתבטלו. המולו לה' והסירו ערלת לבבכם דהיינו להסיר ערלת היצר הרע שכלה רע וגם ערלה ביצר הטוב דהיינו איזה פניה וז"ש ערלת לבבכם יצה"ט ויצה"ר פן תצא וכו' מפני רוע מעלליכם הרוע שבמצות איזה יוהרא ומחשבה ופניה רעה וכיוצא:

פסוק ה

הגידו ביהודה ובירושלם השמיעו. אפשר דהכי פירושו הגידו באזן אנשים החשובים ביהודה ואמר הגידו שיאמר להם דברים הקשים כגידים וגם דברי חכמה דאין הגדה אלא חכמה. ובירושלם להמון העם השמיעו דרך כלל:

פסוק ח

על זאת חגרו שקים וכו' כי לא שב חרון אף ה' ממנו. וזהו הצער הגדול שהם סיבה לחרון אפו כביכול וזוהי שקשה יותר מהצער שלהם אל עצמם ואל בשרם ואת החור"י בהרם צעי"ר לגבי שגרמו לחרון אפו. וז"ש על זאת מכלל דאיכא אחריתי:

פסוק ט

יאבד לב המלך והשרים. שהם אדוקים בעניני החומר הגופניים. והכהנים הן נגרע מהמלך והשרים לא יאבד לבם אלא ונשמו הכהנים. והנביאים פחות מהכהנים ולכן לא נשמו אלא יתמהו. מפרשים:

פסוק כב

חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו. אפשר דלהרע מעמיקים בחכמה וערמה להגדיל ולחזק הרע. ולהטיב מלבד שאינם מתחכמים לקנות הטוב ולא יתבוננו להשכיל להטיב. אלא לא ידעו אפי' דרך הטוב הפשוט ונקל:

פרק ה

פסוק א

שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו וכו' אם יש עושה משפט מבקש אמונה וכו'. כי שתים הנה שלימות אדם מישראל האחת לשמור מצות שבין אדם לחבירו והשנית מצות שבינו למקום. והמצות שבין אדם לחבירו הם משפט. ושבין אדם למקום הם אמונה ואלו הם חובת כל ישראל. והן בעון שוטטו בחוצות ירושלם עיר החכמה אשר אוירה מחכים. וראו נא במראית העין רואה או שהדבר בצנעה ויהיה לכם ידיעה. ואם אין בקשו אם תמצאו בדרך מציאה איש צדיק. אם יש עושה משפט בין אדם לחבירו מבקש אמונה לקיים מצות שבין אדם למקום. ועושה משפט ומבקש אמונה מיחד קבה"ו כי משפט ת"ת ואמונה מ'. מפרשים בתוספת נפך:

פסוק ד

ואני אמרתי אך דלים הם. והם חוטאים בבלי דעת לא מצד כפירה ולכן אלכה לי אל הגדולים כי יש להם דעת אך המה יחדיו המון העם והגדולים שברו עול מלכות שמים:

פסוק ח

איש אל אשת רעהו יצהלו. וזו רעה כפולה לשמוח בעבירה כמו שפירשו הראשונים תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך על זה היית בשמחה:

פסוק יט

והיה כי תאמרו תחת מה עשה ה' אלהינו לנו וכו'. פירוש כי כל מדותיו יתברך מדה כנגד מדה. ולזה אמר כי עבדתם השרים שלא במקומם כי הם אינם שולטים בארץ ישראל לזה תלכו במקומם לעבדם. מפרשים:

פסוק כה

עונותיכם הטו אלה וחטאתכם מנעו הטוב מכם. כי אין כליות בו יתברך אבל הטוב מושפע ממנו יתברך ואשר לא יקבלהו הוא לרוע הכנתו כמו אשר לא יביא מים מהמעיין לפי שכדו שבור וזהו וחטאתכם וכו' כי הטוב יורד לעולם מלמעלה אבל החטא מונע הטוב מהאדם. מפרשים. ואפשר עונותיכם המקטרגים שנבראו מכח עונותיכם הן הן המזיקים ותמיד שואלים נקמה מכם והם הטו אלה שיבא האויב וישחית. אבל חטאתכם מנעו הטוב שלא תהיו נהנים בטובה:

פרק ו

פסוק ד

אוי לנו כי פנה היום וכו'. אמרו רז"ל במדרש איכה כ"י וז"ל בקצור. אמר הקב"ה לירמיה לך ענתות שכל זמן שירמיה בעיר לא היו אויבים נכנסים לתוכה ולכך שלחו הקב"ה לענתות והלך ומיד שיצא נכנסו האויבים והדליקו העיר ושרפו בית המקדש וכשחזר ירמיה וראה העשן וכו' קרע את בגדיו וכו' ומיהר לבא כי זה ימים רבים שהיה ירמיה נער ונבוכדנצר וירמיה היו מטיילים ביחד ונבוכדנצר היה עני ונבזה ואמר מי יתן והייתי מלך על כל העולם הייתי בא על ירושלם ושורף בה"מ והעיר והורג הכל והשאר אוליך בשבי ראה ירמיה ברוח הקדש שהשעה עומדת לו שאל ממנו תן לי ירושלם אמר לא אתן א"ל תן לי בה"מ א"ל לא אתן א"ל תן לי ע' סנהדרין א"ל לא אתן וכו' א"ל מה תתן לי א"ל כל מה שתוכל להציל ולהוציא מן העיר מחצי יום עד הערב ולכך מיהר לבא לירושלם ולא בא עד הערב ואינו יכול להציל איש וזהו שנאמר אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב עכ"ל המדרש כ"י בקצור. ואפשר לרמוז אוי לנו כי פנה היום בסוד מ"ש בזהר הקדוש מאנה להנחם על בניה כי איננו:

פסוק ו

כרתו עצה ושפכו על ירושלם סוללה. עצה הוא עץ מאכל וכי תימא הוא הפך הכתוב לא תשחית את עצה לז"א כי ירושלם כלה עשק ודייק לומר עצה ולא עצים לפי שהיה עשק בקרבה שגזל מריש ובנאו בבירה וכיוצא לכן כרתו עצה לשפוך סוללה מיניה וביה אבא נשדי ביה נרגא הם גזלו העצים לעשות בנינים לכן אנשי המלחמה יהרסו הבנין לעשות סוללה. מפרשים:

פרק ז

פסוק ד

אל תבטחו אל דברי השקר לאמר היכל ה' וכו'. פירוש לא יעלה על לבכם לומר דירושלם של מטה מכוונת לירושלם של מעלה ואם כן לכבודו אי אפשר להחריב ירושלם זה הבל שהדבר תלוי אם תטיבו דרככם. מפרשים. ואפשר דנתנבא ירמיה שיש ג' בתים לזה אמר ג' פעמים היכל ה' ולבסוף אמר המה דבבית ג' יתקיימו ורמז שתהיה הגאולה מן שערי בינה גימטריא המ"ה:

פסוק כא

עולותיכם ספו על זבחיכם וכו'. אפשר ונקדים מה שחקר הרב פנים מאירות בס' כתנות אור פ' האזינו דהקב"ה הבטיח לאברהם אע"ה דהקרבנות יכפרו ובבית ראשון שהיו קרבנות למה נחרב. והרב ז"ל ארוכ"ה לו עלתה. ותורף דבריו הנצרכים לנו הוא דהקרבנות אינם מכפרים אלא על ידי הודוי וכ"כ הרמב"ם ז"ל בריש ה' תשובה דבעלי חטאות ואשמות אין מתכפרין בקרבנן עד שיעשו תשובה ויתודו ואמרו בילקוט ירמיה סי' ב' ארשב"ח אמר הקב"ה לירושלם על ממה הבאתי כל המשפטים הללו בשביל שאמרת לא חטאתי וכיון שלא היו מתודים ולא היו חוזרים בתשובה לא היו הקרבנות מכפרין ונחרב הבית זהת"ד וכתב הרמב"ם ספ"ג דמעשה הקרבנות דעל העולה מתודה על עון עשה ועל לא תעשה הנתק לעשה וכתב עוד שם ויראה לי שאינו מתודה על השלמים אלא אומר דברי שבח. והשתא כיון דאשכחן שלא היו מתודין ואומרים שלא חטאו א"כ אפשר שלא היו מביאין חטאות ואשמות רק עולות ושלמים ועל העולות לא היו מתודין. וידוע כי העולה מכפרת על הרהור הלב. ובודאי דהם לא היו נותנין לב כלל. לז"א עולותכם כיון שאתם אינכם מתודין על המעשים וק"ו שאין אתם נכנעים על ההרהורים א"כ מאי נ"מ בעולה דאינה מכפרת כלל לכן עולותכם ספו על זבחיכם שהם שלמים שהדין הוא שאינם מתודין עליהם ואכלו בשר לצבות בטן. כי לא דברתי את אבותיכם ביום הוצאתי אותם מא"מ ע"ד עולה וזבח כי אם שתקבלו התורה כמ"ש בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה וז"ש כי אם הדבר צויתי אותם לאמר שמעו בקולי וכו' והקרבנות הם לחזור בתשובה ולומר וידוי וא"כ אף עולה לא תקריבו כיון שאין אתם אומרים וידוי ואין אתם נכנעים על ההרהורים רעים אלא אדרבא וילכו במועצות בשרירות לבם הרע וכו':

פסוק כד

ולא שמעו ולא הטו את אזנם וכו'. אפשר במ"ש פ"ט דשבת ויתיצבו בתחתית ההר וכו' מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבא לאוריתא והקשה מהרד"ך ז"ל בתשובה דהרי גבי נודרין להרגין וכו' אמרו והוא שאומר בלבו היום ותירץ דהכא שאני דהקב"ה יודע מחשבות ונתיראו לומר בלבם היום עכ"ד והתינח אם אינם חושבים בלבם מחשבות רעות כי הקב"ה בוחן לבות אבל אם לבם להרע אפסדתן לקמייתא שלא אמרו היום ואינה מודעא וז"ש ולא שמעו ולא הטו אזנם וילכו במועצות שיש להם מודעא אבל הבל יפצה פיהם בשרירות לבם הרע שחושבים רעות וא"כ למה

לא אמרו היום ויהיו לאחו"ר גימטריא גבור"ה דמגבירין הדינים הקשים ולא לפנים מדת רחמים:

פסוק כה

יום השכם ושלוח. אפשר השכ"ם גימטריא שס"ה דבכל יום נביא מתנבא להם ולא שמעו אלי דמה שאין שומעים דברי הנביאים הוי כאלו לא שמעו אלי:

פרק ח

פסוק א

את עצמות מלכי יהודה. דהם נענשים על שלא הוכיחום וכן השרים והכהנים אפילו אם הם צדיקים וכמו שרמזנו בפסוק חטאת הקהל הוא אשר נשיא יחטא:

פסוק ז

גם חסידה בשמים ידעה מועדיה. מעצמה וז"ש מועדיה הידועים לה מעצמה ועמי לא ידעו את משפט ה' המלומד להם:

פסוק ח

איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו. אפשר במ"ש הרב מהר"י ביערות דבש דף י"ג דיש כת פוקרים שאומרים כי עיקר המצות הוא תכליתן ואין צורך לקיים במעשה כגון ציצית הוא לזכור המצוות. יזכור המצות וא"צ לציצית. ושמירת שבת להורות כי בו שבת צור עולמים והמודה בזה א"צ לשמור שבת וכיוצא בשאר המצות ע"ש באורך. וז"ש איכה תאמרו חכמים אנחנו ודעתנו רב ותורת ה' אתנו בקרבנו ותכלית המצות הוא הזכירה וההודאה. ולדעתם המשובש אכן לשקר עשה שכתב בתורה לקיים במעשה וכל ספרי התורה שחייבים כל ישראל לכתוב עט שקר סופרים ח"ו:

פסוק יג

ואתן להם יעברום. אפשר דרך הלציי שאם אדם קונה חפץ ורוצה לשוברו ולאבדו עושה רצונו אך אדם גדול וכ"ש מלך גדול נתן לו במתנה חפץ להשתמש בו ושיזכור מהנותן. חובה עליו לשמור החפץ ההוא ושיהיה נקי ומצוחצח. וק"ו לאלפי רבבות שהקב"ה נתן לנו תורתו הקדושה יקרה מפנינים שצריכים אנחנו לשומרה וליזהר בכבוד יקר עוזה. וז"ש ואתן להם יעברום מתנה שנתתי להם שהי"ל ליזהר מאד מאד. עברו עליה וביזו התורה והמצוה וכדי בזיון:

פסוק טו

קוה לשלום ואין טוב לעת מרפה והנה בעתה. אפשר דהיו מקוים שלום והוא טעות אחר כי הם פגעו ביסוד הקדוש ומ' קדישא להיות נרגן מפריד אלוף וז"ש ואין טו"ב יסוד כלומר איך תקוו לשלום בהיות כי אין טוב שנתרחק ח"ו ומ' שהיא עת נתעוררו הדינין וזהו מרפה בה"א גימטריא שכ"ה דינין ולכן הנה בעתה:

פסוק כא

על שבר בת עמי השברתי קדרתי. שמעתי מהח"ר מנחם ן' חביב ז"ל במ"ש בי"ד סי' נ"ה נמצא שבור ואינו יודע אם נעשה מחיים אם ידוע שמקום המכה שחור נעשה מחיים וז"ש השברתי וכי תימא אפשר שאינו שבר המטריף לז"א קדרתי נעשה שחור ולזה שמה החזקתני:

פרק ט

פסוק ב

וידרכו את לשונם קשתם וכו'. אפשר לרמוז דאמרו רז"ל דהמדבר לה"ר גורם שס"מ יכנס אל מקום הקדש לקטרג והוא עון פלילי וכן ר"ת לשונם קשתם גימטריא ס"מ וס"ת [את לשונם קשתם] גימטריא ל"י:

פסוק יא

על מה אבדה הארץ וכו'. אמרו רז"ל דבר זה נשאל לחכמים וכו'. ותימה דהיה מפורסם שעבדו ע"ז ג"ע ש"ד ואמאי הנביאים והחכמים שתק"ו יחדיו ועוד הקב"ה שאמר על עזבם את תורתי ואמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה והוא דבר קשה. אמנם אפשר במ"ש בס' פרי מגדים בחלק משבצות זהב א"ח סימן מ"ז כי עתה בעוה"ר ארץ ישראל כלה לארכה מהלך יום א' ולרחבה ששה ימים כי כשעסקו בתורה לשמה היתה השראת שכינה וא"י מתרחבת מאד ועתה שלא לשמה לשם גשמיי סילק הרוחניות ואבדה הארץ ממש זהת"ד בקצור. ועל פי זה אפשר דלא שאלו על מה שלקו ישראל דזה היה מפורסם עונם אך שאלו על מה אבדה הארץ א"י שהיתה ת' פרסה על ת' פרסה ועתה ארכה מהלך יום א' ורחבה ששה ימים והוא פלא והחכמים והנביאים לא ידעו להשיב. אך הקב"ה יודע תעלומות אמר על שלא ברכו בתורה תחילה והיינו כמו שכתב רבינו יונה ז"ל והביאו הר"ן ז"ל שלא היו לומדים לשמה רק כקורא ספורים וסברי שאין כדאי לברך על התורה וזה גרם שאבדה הארץ דע"י קדושת התורה היתה מתרחבת ועתה שלא קראו דרך מצוה רק כספורים נתמעטה מאד ארץ ישראל:

פסוק כה

אל יתהלל חכם וכו' כי אם בזאת וכו' כי באלה חפצתי וכו'. שמעתי משם הרב החסיד כמהר"ר יהודה הכהן ז"ל במ"ש שהקב"ה גוזר על האדם בעת היצירה שיהיה גבור חכם עשיר או להפך אבל צדיק ורשע לא קאמר וז"ש אל יתהלל חכם וכו' גיבור וכו' עשיר וכו' כי אם בזאת יתהלל השכל וידוע ונתן טעם כי באלה חפצתי דהיינו חכם גבור ועשיר חפצתי נאם ה' שאני רציתי וגזרתי כן וא"כ אל יתהלל בהם. אך השכל וידוע אותי בזה יתהלל דצדיק ורשע יהא מונח בבחירתו. ואפשר לרמוז כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי דעיקר התורה והמצות ליחד קבה"ו וזה רמז השכ"ל גימטריא שנה שהיא מ' וידוע אותי לשון והאדם ידע ובזה יתהלל ודוק:

פרק י

פסוק ב

אל דרך הגוים אל תלמדו. אפשר דהכונה שלא ילמדו דרכם אפי' לעבוד לה' כי כל עניינם מאוס לה':

פסוק טז

לא כאלה חלק יעקב וכו'. אפש' דהכונה דהגוים שהם תחת השרים כשמסתלק השר וכיוצא גם האומה נאבדת וז"ש בעת פקודתם יאבדו. לא כאלה חלק יעקב כי הם תחת רשותו יתברך כי יוצר הכל הוא והוא חי וקיים וכן ישראל שבט נחלתו וגמירי דלא כליא שבטא:

פסוק כא

כי נבערו הרועים ואת ה' לא דרשו וכו'. אפשר במ"ש רז"ל דחרבה ירושלם על שביזו ת"ח ופירשנו בעניותינו כי ע"י שביזו ת"ח לא היו מוכיחין אותם כי אין דבריהם נשמעים ונתרבו העונות וז"ש כי נבערו הרועים גדולי ישראל וביזו ת"ח וזהו את ה' לא דרשו שלא דרשו את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח על כן לא השכילו לפרוש מהחטא וכל מרעיתם המון ישראל נפוצה הלכו בגולה:

פסוק כה

שפוך חמתך אל הגוים וכו'. אפשר כי דוקא מישראל נפרע מעט מעט אבל בא"ה בבת אחת והוא כליון חרוץ:

פרק יא

פסוק ט

נמצא קשר באיש יהודה. שעברו על כל עון כמה פעמי' וז"ש שבו על עונות אבותם הראשונים כלומר על עונות עצמם שהם הראשונים ולכן יענשו עונש גדול. מפרשים:

פסוק טו

מה לידידי בביתי וכו'. אמרו במנחות דף ג"ן ע"ב אמר ר' יצחק בשעה שחרב בה"מ מצאו הקב"ה לאברהם שהיה עומד בבית המקדש א"ל מה לידידי בביתי א"ל על עסקי בני באתי א"ל בניך חטאו וגלו א"ל שמא בשוגג חטאו א"ל עשותה המזמתה א"ל שמא מיעוטן חטאו א"ל הרבים היה לך לזכור ברית מילה א"ל ובשר קדש יעברו מעליך א"ל שמא אם המתנת להם היו חוזרים בתשובה א"ל כי רעתיכי אז תעלוזי וכו' שמא ח"ו אין להם תקנה יצאת ב"ק ואמרה זית רענן וכו' מה זית זו אחריתו בסופו אף ישראל אחריתן בסופן עכ"ל ויש לדקדק מאי ס"ד דאברהם אבינו ע"ה דהיו שוגגין אטו על שוגג יתחייבו כל כך גזרות קשות. ואפשר במ"ש רבני אשכנז ז"ל דשני שוגגין נחשב למזיד דכיון דעשה שתי פעמים חשיב כאלו עשה במזיד וסמוכות שלהם מההיא דפ"ב דביצה דההוא שלא עירב פעם ב' א"ל פשעת א"כ אפשר דז"ש אברהם אע"ה שמא בשוגג חטאו כלומר ושנו בשגגתם וחשבתם כמזידים. ומ"מ היה מקום לרחם עליהם כי אינם מזידים ממש. וא"ל עשותה המזימתה כלומר עשו במזיד ובהכי ניחא מ"ש עשותה המזמתה דהול"ל המזמתה לבד אך עפ"ז א"ש דהכי קאמר דמעשה היה במזיד ולא שחשוב כמזיד ודייקי דברי רש"י ז"ל שכתב כל מעשיהם במזיד ובכונה לאפוקי דחשיבי כמזידים וכיוצא בזה יש לומר במחלקת הפוסקים אי שכחה הויא פשיעה או דיינינן ליה כשוגג כמ"ש במ"א באורך והשתא יש לומר דזה כיוין אברהם אע"ה שמא בשוגג חטאו דכמה וכמה זמני גברא דנש"י שוכח ועובר או מבטל והקב"ה חשבינהו כפושע אמנם יש סברא דהוי כשוגג וא"כ יש לרחם כיון דיש סברא דשוגגים הם. והשיבו עשותם המזמתה במזיד גמור כמו שנאמר. א"נ יש לומר דהם סברו דיש להם מודעא והגם דאין טענה זו מצלא אעיקרא דדינא פרכא ומה גם אחר שנתן להם הארץ. אך מ"מ הם שגגו דסברי דפטירי והשיבו דעשו במזיד גמור. וא"ל שמא מיעוטין וא"ל הרבים. ושוב טען הי"ל לזכור ברית מילה. ואפשר דכיון כמ"ש שמשון דהגם שפגם באות ברית די שחתום בחותמו של מלך כמ"ש בקונט' דבש לפי דף מ'. ושוב אמר שמא אם המתנת היו חוזרים והשיבו כי רעתיכי אז תעלוזי. גילה לו שכל זמן שהם בשלוה שמחים בעבירות וזו רעה חולה

לשמוח בעבירה ומ"מ כשלא יוכלו לשמוח שהם בגלות יחזרו בתשובה כמו שא"ל זית רענן וכו'. וידוע דיש רמז בכתוב לענין אחר ואפי' שהם איזה תיבות לבד. ואפ' מה רומז לשם הויה דאלפין גימטריא מה לידידי יסוד בביתי מ'. לידידי גימטריא חיים כמספר אהי"ה הוי"ה אהי"ה. מה לידידי בביתי ר"ת גימטריא ע"ב וא"ש ההי"ב:

פסוק יח
וה' הודיעני. שהיו רוצים להאכילני סם המות כמו שמפרש אח"כ:

פסוק יט
נשחיתה עץ בלחמו. נשים סם המות במאכלו ובזה נשחיתהו:

פסוק כ
גיליתי את ריבי. כמה דאמרי אינשי כי גלוי וידוע לפניו:

פסוק כג
ושארית לא תהיה. אמנם בעת שבאה עליה' הגזרה עשו תשובה והיה להם שארית כמ"ש בשוב גלות בבל [עזרא ב'] אנשי ענתות מאה עשרים ושמונה:

פרק יב

פסוק א
כי אריב וכו'. פי' שאם אומר אריב אליך לא יתכן כי צדיק אתה אך משפטים אדבר להודיעני:

פסוק ה
רצתה וילאוך. י"מ כי זוהי תשובה לשאלת ירמיה והכונה אם אינך יודע סודות בני אדם כמותך איך תרצה לדעת סודי ואתה מהרהר אחר מדותי:

פסוק ו
קראו אחריך מלא. פירש רבינו האיי גאון ז"ל כלומר חסר על דרך שקורין לסומא סגיא נהור. דברי אמת להרב מהר"ר שלמה עדני ז"ל בכ"י:

פסוק יג
זרעו חטים. פי' הנביאים זורעים בכם חטים דברי הנבואה וקוצים קצרו הם מעשים רעים אשר הם דומים לקוצים ונחלו הנביאים על כי לא הועילו מעשיהם בכם ונתביישו מתבואותיכם שהיו מיחלים חטים ונעשו קוצים כי יש להם פחד מחרון אף ה' שעתיד לבא. ואפשר לפרש בסגנון אחר דהנביאים סדרו להועיל לכם שתשובו. ואדרבא הזיקו לכם שאתם עתה מזידים וגדל העונש ודומים לזורע חיטים והזרע ההוא היה קוצים

שמזיקים. וכן נחלו שגרמו לכם נזק ונתביישו מתבואתיכם שהיה להם התוכחה לקלקלה ולהוסיף חרון אף ח"ו:

פרק יג

פסוק א

הלוך וקנית לך אזור וכו'. אפשר לומר בכללות ענין האזור והכתובים הללו כי הנה הכתוב מפרש אח"כ כי כאשר ידבק האזור וכו'. ואפשר במ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל דמחצב הנשמות כ"י אצל האורות ואח"כ מחצב המלאכים ע"ש וידוע מ"ש במ"א משם מז"ה ז"ל דמדור הפלגה אוצר נשמות דקדושה אוצר בפ"ע וז"ש כי כאשר ידבק האזור במתני איש דהיינו דבקות ממש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל ובית יהודה דאוצר הנשמות הקדושה הוא אוצר בפ"ע והוא כ"י אצל האורות. ומעין דוגמא הוא ברחמיו הדביקנו כאזור הדבק אל מתני איש וע"י הדבקות הזה יומשך השפע ויתקשרו העולמות ע"י נר"ן של הצדיק כמ"ש מז"ה ז"ל והבאתיו באורך בקונטריס ראש דוד פ' תשא בס"ד. ועל זה המשיל ישראל כאזור המקשר. והן בעון חוללנ"ו במקום להיות דבקים בו יתברך שחתנו ונתרחקנו והוא דומה לאזור הנטמן בעפר דהאזור נעשה להיות דבק במתני איש ועתה נטמן לעפר. וכן במקום היות הדבקות בה' והיה תועלת עצום להמשיך שפע ישועה ורחמים בכל העולמות וז"ש להיות לי לעם ולשם ולתהלה ולתפארת ארבע תוארים כנגד קשר ד' עולמות אבי"ע. ועונינו הטו אלה שרצינו לידבק בעפר החומר ועצת נחש עפר לחמו והיה סד"ק אזור כי נשחת ולא יצלח ורמז דההולך אחר סט"א היא ממיתה אותו כמ"ש בזהר הקדוש וכן המשחיתים הנבראים מכח העונות הן הן המזיקין ומקטרגים וזה רמז כי האזור אשר היה בעפר העפר השחיתו ולא יצלח. ועל ישראל נאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם:

פרק יד

פסוק א

על דברי הבצרות. פירשו בו יוקר המעות ויוקר הפירות:

פסוק ב

וצוחת. צדי זעירא כן כתב הרב מהר"ש עדני ז"ל בס' דברי אמת כ"י ובס' מנחת שי לא כתב כלום:

פסוק ה

כי גם אילת בשדה וכו'. אף על פי שהיא רחמנית:

פסוק ז

אם עונינו ענו בנו. אפשר דיצדק לשון ענו בנו דעשה עבירה קנה קטיגור והוא שואל דין ונקמה מהעובר עבירה כמשז"ל וז"ש אם עונינו ענו בנו דהם עצמם המעידים בנו המקטרגים שנבראו מעונינו. ויש לדקדק דהול"ל אם עונינו ענו בנו כי רבו משובותנו לך חטאנו ה' ע"ל שמך. ועתה דכתיב עשה למען שמך לא א"ש כי רבו משובותינו ומה נתינת טעם הוי. ואפשר במה שאמרו בספרי פ' שלח פ' וכי תשגו בא הכתוב לעשות זדון צבור כשגגה וז"ש ה' מדת רחמים עשה למען שמך ונתן טעם כי רבו משובותינו לך חטאנו כלומר מה שאני שואל עשה למען שמך הוא שאני רואה שאתה מרחם דזדון הצבור אתה מחשיבו כשוגג וז"ש כי רבו משובותינו במזיד אתה מרחם ומחשיבו כאלו לך חטאנו שוגג וכיון שראינו רוב רחמיך לכך סמכנו ושאלנו ה' עשה למען שמך:

פסוק ט

ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא. לפי פשוטו ר"ל שנקרא אלהי ישראל. ולפי מדרשו אפשר כמ"ש בירושלמי סוף ברכות אלכסנדר פני לאלכסנדר ע"ש:

פרק טו

פסוק א

אם יעמוד משה ושמואל לפני. כלומר למה תרבה בתפלה אפי' יעמדו אלו שהם גדולי הנביאים והם גם כן לויים משבטך אין נפשי אל העם הזה:

פסוק ב

והיה כי יאמרו אליך אנא נצא וכו'. אפשר לומר במ"ש הרשב"א ז"ל עמ"ש מכאן מודעא רבא לאורייתא והדור קבלוה בימי אחשורוש דכשנתן הארץ לישראל בטלה מודעא כמש"ה ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו וכשגלו חזרה המודעא והדור קבלוה בימי אחשורוש והקשה הרב מקראי קדש ז"ל דא"כ אמאי נענשו בעונשים קשים תסגי במה שיצאו מא"י ואני בעניי אמרתי דנתחייבו על שעברו התורה בזמן שהיו בארץ זה תורף הדברים בקצור נמרץ גם מקשים דארץ ישראל מוחזקת מאבותנו ולא שייך לומר שנתן להם הארץ בעבור ישמרו חקיו מאחר שהארץ אינה מתנה כי מתחלה נתנה לאבות והיא ירושה. והשתא כשאמר שלח מעל פני ויצאו יש לטעון דא"י אינה מתנה והמודעא בתוקפה ואפילו אם תמצא לומר שהארץ מתנה ובעוד שהם בארץ ליכא מודעא מ"מ

עדיין יש לומר שאין חייבים שום עונש אלא לצאת מהארץ לבד כמו שהקשה הרב מהרח"א ז"ל לז"א והיה כי יאמרו אליך אנה נצא כלומר דא"י מוחזקת ואפילו אם צריכים אנו לצאת ליכא אלא יציאה לבד ולא שום עונש. לז"א כה אמר ה' אשר למות וכו' דהארץ מתנה ע"מ שהם ישמרו התורה וכשעברו נתחייבו על אותו זמן בעונשים קשים:

פסוק ד

בגלל מנשה. תרגם יונתן על דלא תבו כמנשה בר חזקיהו:

פסוק ח

עצמו לי אלמנותיו. כי בימי אחז שהרג פקח בן רמליהו ביהודה ק"ך אלף ביום אחד ונשארו נשיהם אלמנות ואני מצר עליהם:

פסוק טז

נמצאו דבריך ואוכלם. י"מ נמצאו דבריך אשר נתת למשה רבינו ע"ה ולשאר נביאים ואוכלם. וביותר אני שמח מאד על נבואה שאני מתנבא. ואפשר שאמר נמצאו כמש"ה שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. ואומרו ויהי דבריך לי לששון ולשמחת לבבי אפשר דכיוין ליחוד ששון יסוד ושמחה מ':

פרק טז

פסוק יט

ה' עזי ומעוזי. אפשר לפרש במ"ש בחולין דף מ"ו ערקו רבה ורב יוסף א"ל ר' זירא ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה ופירש הרב כתנות אור דכזית במקום מרה להגן מהמקטרגי' דליהוי כזית חוצץ באפייהו וזהו שאמ' ערוקאי מפולמוסה שהוא מסט"א שלא תשלוט עליכם כשם דכזית במקום מרה להפסיק מהמקטרגים כך צריכתו למערק שלא תשלוט בכם סט"א עכ"ד ואני בעניי פירשתי דכונת רבי זירא לומר להם דלאו שפיר עבדי למערק דהרי כזית חוצץ וכ"ש שהתורה חומה נשגבה ואצולי מצלא. וז"ש ה' עזי התורה ומעוזי כחי ועוצם ידי ומנוסי ביום צרה דבמקום לברוח מהעיר אני בורח ועוסק בתורה:

אך שקר נחלו אבותנו. אפשר דמ"ש ישמעאל ועשו מה כתיב בה לא תנאף לא תרצח לא בעינא כאלו נחלה להם הניאוף והרציחה הוא שקר דהם מז' מצות ואסור להם:

פסוק כא

לכן בפעם הזאת וכו'. אפשר במשז"ל דשם הוי"ה מורה שהוא משגיח בתחתונים וז"ש אודיעם את ידי ואת גבורתי שאני משגיח בתחתונים וידעו כי שמי ה' ובחרתי בשם זה להודיע דהשגחתי בתחתונים:

פרק יז

פסוק א

חטאת יהודה. אפשר במ"ש בספרי כי עון צבור חטא קרי ליה אמנם כתב מז"ה חסד לאברהם ז"ל שחטא ישראל ח"ו פוגם כלפי המדות אך חטא הגוים אינו פוגם אלא בש"ר להם וז"ש חטאת יהודה להיותם צבור אני אומר חטאת. אמנם הוא בלשון נקיבה שפרה ורבה וגם החטא שלהם היה מרבה חטאות אחרים ולכך נקראת חטאת בלשון נקבה ולא חטא ודא עקא שאינו כחטא א"ה אלא כתובה בעט וכו' שפוגמים למעלה ח"ו:

בעט ברזל בצפורן שמיר. בית בצפורן עומד במקום שנים כאלו אמר בצפורן ובשמיר פי' שהיא כתובה בעט ברזל ובצפורן ברזל ע"ג אבן חזק כשמיר ובית בעט כצפורן תהיה הבית שקורין בית העזר ובית בשמיר תהיה בית הכלי ועיין ברד"ק באורך:

פסוק ז

ברוך הגבר אשר יבטח בה'. הדקדוקים רבו בכפל הדברים ובשינויים. ואפשר דיש ג' סוגים יש מי שבוטח באדם ושם בו כל מעייניו ואינו חושב בה' כלל. ויש סוג שני שבוטח באדם אבל הוא היודע כי הכל מאתו יתברך אך דרך טבע בוטח באדם זה כי יהיה כמו אמצעי ואמונת ה' ברצוא ושוב. ויש סוג ג' כי בטחונו חזק בה' והוא הכל ובוטח בו בלי שום אמצעי. ואמרו בספרי פ' ראה וסרתם מן הדרך כל המודה בע"ז כאלו כופר בכל התורה והקשו דמן הוא מקצת ותירצו דלשון הסרה אינו כי אם על הסרת הדבר מכל הדבר. וז"ש ארור הגבר אשר יבטח באדם דכל בטחונו כלו באדם ומן ה' יסור לבו הסרת דבר מכל הדבר וזה הסוג הרע והמקולקל מהכל. כל קבל דנא סוג המעולה ברוך הגבר אשר יבטח בה' שאין לו שום בטחון אחר כלל וז"ש והיה ה' מבטחו דוקא ודאי הנה כי כן יבורך והיה כעץ שתול על פלגי מים וכו' ולא ימיש מעשות פרי:

פסוק ח

והיה עלהו רענן. אפי' שיחתו שמדבר בזה הוא עושה מצוה להגיד גדולתו יתברך והאמונה והבטחון שתים כהלכתן ובא בשכרו ונעשו מעמד שלשתן וקנה שיהיה רענן ובצל שדי יתלונן:

פסוק יא

קורא דגר ולא ילד וכו'. אפשר במה שאמרו חכמי הטבע דיש שלשה מיני חכמים אחד דומה לעכביש דהכל משלו אך הוא רעוע והוא קל להשבר וכן יש חכם שמחדש מדעתו אך אין החידושים ההם מיוסדים ואמיתיים ובקל יהרס הבנין דאין לו על מה לסמוך. והשני דומה לדרור שגונב מאחרים וזה יותר רע. והשלישי דומה לדבורה שמלקטת עשבים טובים וקולטת הסלת ומהפכת לדבש וזהו הטוב עכ"ד. וזה רמז קורא דגר ולא ילד שגונב מאחרים. והשני עושה עושר ולא במשפט כלו' שהוא העושה העושר ויצא מדעתו החידוש אך לא במשפט שאינו מיוסד כראוי ודומה לעכביש. ועל הראשון אמר בחצי ימיו יעזבנו שנאבד ממנו כמ"ש בירושלמי. ועל השני שהוא כעכביש אמר ואחריתו יהיה נבל שחידושיו בשב"ר אשר הם שוברי"ם יתפרסם כי אין בו חכמה ושמו נבל:

פסוק יג

מקוה ישראל ה'. אפשר לרמוז כי ברוב חסדיו הגם שהוא אל קנ"א מטהר את ישראל כמשנ"ל ובמקום קנא נעשה מקוה וכן קנ"א גימטריא מקו"ה:

פסוק יד

רפאני ה'. פי' בנפשי וארפא בגופי הושיעני מיד המקטרג ואושעה מהיסורין כי תהלתי אתה ואין גואל מבלעדיך:

פרק יח

פסוק ח

ושב הגוי ההוא מרעתו וכו' ונחמתי וכו'. אפשר דהגם שהגויים אין להם תשובה. מ"מ יועיל להאריך להם זמן כמו שהיה בנינוה. א"נ שתשתנה הגזרה ויתבטל מקצת וז"ש ונחמתי על הרעה אשר חשבתי שלא תהיה גזרה קשה מאד כאשר חשב אבל תשובה לישראל נאמרה ולא לבני נח כמ"ש הרמ"ע ז"ל והמפרשים:

פסוק יג

שערורית עשתה מאד בתולת ישראל. פירוש שאם מעשיהם מגונים אפי' בגוים עוד יגדל הכיעור מאד וירבה הצרות לישראל אשר קבלנו תורתנו הקדושה והפליא לעשות לנו פלאות. ואנחנו כארוסה כי כביכול קידשנו כמו שאמרו רז"ל והמפרשים. וז"ש בתולת ישראל. והדברים ק"ו לשם ישראל אשר בנו לפי פשוטו ישר עם אל. ולפי מדרשו על שם יעקב אבינו יעקב שלם. ולפי הרמז בשם ישראל נרמזו האבות והאמהות כמ"ש

בתשב"ץ לתלמיד מהר"ם ז"ל ולפי סודו ישראל גימטריא ר"ת עשר ספירות וכל זה ויתר על כן רמז באומרו שערורית וכו' בתולת ישראל:

פסוק כג

ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם. פירש רבינו האריז"ל במ"ש פ' התכלת בעידן רתחא ענשינן אעשה וז"ש בעת אפך דהיינו בעידן רתחא אז עש"ה בהם אז אפי' על עשה נענשים עכ"ד ולי הדל אפשר במשז"ל אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה דבתחילה לוקה בנכסיו וקרקעותיו ואח"כ בבגדיו ואח"כ בגופו וזו שאלה שאל ירמיהו הע"ה שלא ינהג ברחמיו אלא תכף ומיד יענשו בגופם וז"ש עשה בהם בגופם. ורז"ל פ"ק דבתרא אמרו דרש רבא ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו שכר עליהם. ואפשר במשז"ל דצדקה מהפכת מדה"ד למדת רחמים. והשתא ירמיה הע"ה שרוצה לפגוע מדה"ד בהם חש שאם יעשו צדקה היה מהפכת מדה"ד למדת הרחמים ולא עשה כלום לכן אמר שאם יעשו צדקה יעשו עם בני אדם שאינם מהוגנים וכמאן דליתא דמיא ובבוא עת חרון אף יפגע בהם שאין כאן צדקה שמהפכת הדין לרחמים:

פרק יט

פסוק א

הלוך וקנית בקבוק וכו'. אפשר לרמוז שפגמו באותיות ר"ד. ריש"ש לא תשתחוה לאל אחר דלי"ת דאחד וכן בקב"ק גימטריא ר"ד ותיבת בקבוק בוי"ו גימטריא רד"ו כי לא זכרו החסד שהוציאנו ממצרים ברד"ו שנה ומחל השאר בתנאי לעובדו ולשמור תורתו גם בקבק גימטריא ר"ד כי ירד ישראל ממדרגתו:

פסוק ב

שער החרסית. הוא שער המזרח ושבעה שמות נקראו לו ומאותו פתח יצא לגיא בן הנום:

פסוק יא

כה אמר ה' צבאות ככה אשבור את העם הזה ואת העיר הזאת כאשר ישבור את כלי היוצר וכו'. אפשר לומר כי בתוקף חטאתם בכריתות ומיתות ב"ד וחילול ה' אין עוד תקנה רק חפץ ה' להמיתם כי הם דומים לכלי חרס שנשתמש בו איסור בחמין שאינו יוצא מדי דופיו וטעון שבירה וזהו המשל לבקבוק וז"ש ככה אשבור את העם הזה ואת העיר הזאת שנעשו כלים שנשתמש בהם איסור והם של חרס דצריך לשברם כאשר

ישבור את כלי היוצר אשר לא יוכל להרפה עוד כי אינו מועיל לו שום תיקון לא הגעלה ולא ליבון כלל והוא הדבר הקשה להנהו אינשי תמנת חרש את חרשי. וזה רמז הכתוב בני ציון היקרים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרס מעשה ידי יוצר כי הן בעון כאשר גברו עונות ישראל לעבור על כריתות ומיתות ב"ד וחילול ה' אין להם עוד תקנה עד ימותון ונדמו לכלי חרס שנשתמש בו איסור שאין לו תקנה אלא שבירה וז"ש בני ציון היקרים המסולאים בפז שהיו כלים טהורים וחשובים שאין בהם דופי איכה נחשבו לנבלי חרס כי בעון חילול השם נדמו לכלי חרס שאין להם תקנה אלא שבירה:

פרק כ

פסוק ב

ויכה פשחור את ירמיהו ויתן אותו על המהפכת וכו'. כי פשחור היה מתנבא לטובה שלא תנתן העיר ביד האויב וכיוצא וכמאי דכתיב אחר זה אתה וכל אוהביך אשר נבאת להם בשקר. ולכן חרה לו בנבואת ירמיהו לרעה והכהו והניחו במשמר ולפי דידע בעצמו שהיה מתנבא בשקר לכן הוציאו אחר כך:

פסוק ג

לא פשחור קרא ה' שמך. יש מי שפירש כי פשחור הוא כמו פש סחור. פש ענין ריבוי. סחור סביב וז"ש מגור מסביב פחד מרוב הגייסות. ועל צד הלצה פשחור בגימטריא צדק"ת ולכן אמר לא פשחור לא צדקת בעניניך כי יהיה מגור מסביב:

פסוק ז

פתיתני ה' ואפת. י"מ כי מן הדברים אשר התחלתם באדם עצמו אין לו תלונה על זולתו. והכא אחר שהיה ביד ירמיהו שלא להתנבאות ולא ישנאוהו אין לו תלונה על הרעה הנמשכת לו מהנבואה לכן קודם גילה שהיה מוכרח להתנבאת ואמר פתיתני וכו' ואח"כ והיה בלבי כאש בוערת וכו':

פסוק י

גדול אתה וגדול שמך בגבורה. אפשר דבגדלות משפיע החסדים ומתמתקים גבורות מ' וז"ש גדול אתה הוא חסד וגדו"ל שמך מ' בגבורה דמתמתקים הגבורות. ויש לצרף מ"ש בזהר הקדוש אימתי איקרי גדול כשהוא בעיר אלהינו:

פסוק יד

היום אשר יולדתי בו. יום ההריון כי מנשה היה הורג כל הנביאים וחלקיהו באונס שמש מטתו וברח וההריון היה ביום:

פרק כא

פסוק ד
הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם. אמרו רז"ל שהיו יודעים להשביע השרים של מעלה הממונים על הפורעניות להציל איש איש מן הרעה שהוא ממונה עליה והיו בוטחים על זה לכן אמר הנני מסב את השררה של זה לזה ולא תדעו למי תשביעו:

פסוק ה
ונלחמתי אני אתכם. שאגזור מיתה בדבר כמו שמפרש והולך בדבר גדול ימותו:

פסוק יב
דינו לבקר משפט. אמר לבקר משפט שהדעת מיושב ונח מטירדת אכילה וכיוצא. ועד"ה בוקר הוא חסד משפט דין למתק הדינים ובא טובה לעולם כי המשפט אחד משלשה עמודי עולם. ואמר בית דוד שרומז במ' לבקר חסד משפט ת"ת ויהיה יחוד עליון:

פרק כב

פסוק ג
כה אמר ה' עשו משפט וצדקה. אפשר הכונה משפט ת"ת וצדקה מ' ליחדם יחוד גמור והצילו גזול מיד עשוק להכניע הסט"א ולברר ניצוצי הקדושה:
ודם נקי אל תשפכו. ומכל שכן שדם נקי אל תשפכו. על דרך זו ואין צריך לומר זו שאמרו במשניות ובריייתות:

פסוק ו
גלעד אתה לי ראש הלבנון. ולפי חשיבותו יש לדקדק שיהיה שלם ביותר בכל ענייניו על דרך שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה:

פסוק יג
הוי בונה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט. כי חובה מוטלת להיות כל המעשים לש"ם שמי"ם שהם צדק ומשפט מ' ת"ת:

פסוק כט
ארץ ארץ ארץ שמעי דבר ה'. יש מי שפירש דרמז להם לומ' ג' פעמי' ארץ שאין למלך ולשרים להתגאות כי האדם נברא מן העפר והוא עפר בחייו וסופו לילך לעפר והוא לקברות. ואפשר דאמר כלפי ארץ ישראל דעד שלא נברא העולם באבן שתיה התפלל

הקב"ה כמשז"ל ע"פ ושמחתים בבית תפלתי וזה רמז ארץ ראשון ועוד ארץ שני כי הקב"ה בירר אותה לחלקו וארץ שלישי כי ירושלם של מטה מכוונת כנגד ירושלם של מעלה והיינו שלשה ארצו"ת לביאו"ר:

פסוק ל

כתבו את האיש הזה וכו'. מורה ובא כי מי שבניו אינם ממלאים מקומו לא יועילו לו במקום בנים ולכן קראו ערירי. ומי שהוא בענין זה לא יגיע אל ההצלחה וז"ש לא יצלח בימיו. מפרשים:

פרק כג

פסוק ב

לכן כה אמר ה' אלהי ישראל על הרועים וכו'. הנה הסותר על מנת לבנות נקרא לעולם בונה אף בזמן הסתירה והמפזר על מנת לקבץ נקרא מקבץ אף בזמן הפיזור כי יש מפזר ונוסף וכן המפיצים הצאן לצורך מרעיתם צריך שיפקדום קודם לכן לדעת מנינם להחזירם אח"כ לאותו מספר בעת הקבוץ ואם כן המפזר בלי מנין יורה שאין בדעתו הקבוץ והקב"ה המוציא במספר צבאם ורצה שכה יעשו רועי ישראל ולא כן עשו אבל מפיצים ולא יפקדום. הרב מהר"ר מאיר עראמה ז"ל באו"ת:

הנני פוקד עליכם את רוע מעלליכם. אפשר דהכונה דאפי' מעשים טובים אפקוד על הרע שבהם כמו יוהרא ופניה וכיוצא. ומכל שכן המעשים רעים עצמם:

פסוק ה

והקמותי לדוד. בחינת מ' צמח צדיק יסוד ועשה משפט וצדקה משפט ת"ת וצדקה מ' בארץ מ' שבמקום צדק יהיה צדקה ויהיה יחוד:

פסוק ו

בימיו תושע יהודה. אפשר דפירושו שבט יהודה אשר בגלות יושע וישראל עשרת השבטים ובני משה ישכון לבטח כאיש אחד בשלום יחדיו:

פסוק טז

כה אמר ה' צבאות אל תשמעו על דברי הנביאים וכו'. כלומר אין צריך ראיה והוכחה שהם נביאי שקר שהרי אומרים למנאצי ועוברים על דת שלום יהיה לכם והוא פשוט שהוא שקר וחייבים אתם שלא תשמעו להם שהדבר מפורסם כי שקר דברו:

פסוק כב

ואם עמדו בסודי. פי' ורוצים להוכיח לעם הגם שלא שלחתים. הי"ל להוכיחם בדברי מצותי אשר הם על ספר התורה וז"ש וישמיעו דברי את עמי וישבום. וברוב ענותנותו לא זז מחבבם לקרותם עמי הגם כשהם בדרך לא טוב:

וישבום מדרכם הרע ומרוע מעלליהם. אפשר דהכונה להשיבם מדרכם הרע שעוברים על הלאוין. ומרוע מעלליהם בקיום העשין שאינם מקיימים המצות כתקונן כסדרן והלכתן. ויש בהם תערובות פניה ויוהרא וכיוצא וז"ש ומרוע מעלליהם דהגם דמעלליהם הם מצות טובות נצטרף אליהם רוע מכונה רעה וכיוצא:

פסוק לח

ואם משא ה' תאמרו וכו'. זה עונש נוסף על שכבר הזהיר לבל יאמרו לשון משא ועברו גם על זה לכן ראוים לעונש:

פרק כד

פסוק א

הראני ה' והנה שני דודאי תאנים וכו'. המשיל גלות ירושלם והנשארים אל הבכורים על שם הכתוב קדש ישראל לה' ראשית תבואתה ולכן אמר הראני ה' שני דודאי תאנים כאלו הם בכורים להורות גם כן על חזרת הגלות לירושלם במקום בכורים כי הם ראשית תבואתו אלא שהדוד הא' טוב ומקובל והשני בלתי מקובל. ולרמוז זה אמר מועדים לפני ה' כמש"ה והנחתו לפני מזבח ה"א. וכן אמר כן אכיר את גלות יהודה על דרך ואת הבכור בן השנואה יכיר. הרב מהר"ר מאיר ערמאה ז"ל באו"ת:

פסוק ז

כי ישובו אלי בכל לבם. כי בצרת המן הדור קבלוה בימי אחשורוש וכשישובו בבנין בית שני ישובו בכל לבם. והנבואה זו שאמר ושמתי עיני עליהם לטובה והשיבותים וכו' רמז שיושיעם מצרת המן ותופר עצתו ולא תאונה אליהם רעה:

פסוק ט

ונתתים לזעוה וכו'. אפשר דהם ששה פורעניות על שעברו התורה עץ חיים הרומזת לוי"ו של שם המיוחד כידוע:

פרק כה

פסוק ג
אשכים ודבר. זה לבד באל"ף והוא כמו השכם בה"א ויש בו יו"ד יתירה. דברי אמת כ"י:

פסוק י
קול ששון וקול שמחה וכו'. וזה עונש בד' חושים חוש השמע שלא ישמעו קול ששון וקול שמחה חוש המישוש קול חתן וקול כלה ובחוש הטעם קול רחיים וקול נר חוש הראות. מפרשים. ורש"י ז"ל פירש קול רחיים סימן לסעודת ברית מילה וכו' ואור הנר משתה. ועיין מה שכתבו התוספות בסנהדרין דף ל"ב ואני בעניי כתבתי בענין זה במאי דאתמר בבבלי וירושלמי ובדברי המפרשים בקונטריס פתח עינים שם בס"ד:

פסוק כו
ומלך ששך. הוא בבל באת"בש. ואפשר דכתיב הכי לרמוז דלקה על גאותו שאמר אעלה על במתי עב וכן ששך גימטריא כת"ר על שלקח כתר לעצמו. וכפי מה שרמז מהרח"ו ז"ל בפ' הנז' יצדק מאד ומיהו בא בהעלם ורמז. א"נ שהפליא להרע לישראל ולא נתכוין לקיים גזרת ה' וישראל קבלו תר"ך מצות תרי"ג דאורייתא וז' דרבנן גימטריא ששך ועל הקבלה לבד נתקיים העולם:

פסוק לח
מפני חרון היונה. פירוש חרב היונה כלומר חרב האויב האונסת אותם מן ולא יונו עוד נשיאי. וי"ת לשון יין. מפרשים:

פרק כו

פסוק א
בראשית ממלכות יהויקים וכו'. אמרו רז"ל שדור יהויקים היו צדיקים אלא שלמדו קצת ממנו ולכן בראשית מלכותו שלח להזהיר את העם שישובו. וכדי שלא יאמר ישראל כי עד הנה היו צדיקים ואם יהויקים חטא הוא לבד ילכד בעונו לז"א כי מצינו בשילה שנענשו על בני עלי שראשי הדור הם ככל הדור. וגם עתה ע"י יהויקים שחטא וגרם להרשיע ישראל אם לא תשובו יהיה הבית כשילה. מפרשים:

פסוק ד
ללכת בתורתי וכו' לשמוע על דברי עבדי הנביאים. יש מי שפירש שאמר על דברי עבדי הנביאים כלומר בתחילה שמעו דברי הנביאים כי חביבים לי מאד ואח"כ ללכת בתורתי וזה דקדוק על דברי עבדי ע"ד חביבים סופרים יותר מיינה של תורה:

פסוק כ
וגם איש היה מתנבא. זו תשובת אחרים שרוצים להורגו כלומר מה עדות אתם מביאים מימי חזקיהו הרי בשנה זו הרג המלך יהויקים לאוריה המתנבא וגם ירמיה יהרג:

פרק כז

פסוק א
היה הדבר הזה אל ירמיהו מאת ה'. כצ"ל ירמיהו בוי"ו. דברי אמת להרב מהר"ש עדני ז"ל כ"י:

פסוק ו
וגם חית השדה נתתי לו לעבדו. אמרו רז"ל שרכב על הארי וקשר תנין בראשו. וזה מופת חותך כי מאת ה' היתה זאת. ואפשר לרמז וגם א"ת חית השדה א"ת ר"ת ארי תנין:

פסוק ז
ואת בנו. אויל מרודך ואת בן בנו בלשצר:

פסוק ח
אשר לא יעבדו אותו את נבוכדנצר. אפשר דהכונה אשר לא יעבדו אותו לשר של מעלה המושל את נבוכדנצר למטה כי הוא תחת השר של מעלה וז"ש אותו את נבוכנדצר כי כאשר יעבדו את נבוכדנצר היינו כמו שעובדין אותו כי הוא השר בשמי' ותחתיו הוא נבוכדנצר:
ואת אשר לא יתן את צוארו בעול מלך בבל. כלומר אין צורך לעובדו ממש. רק שיאמר שהוא תחת ממשלתו ויעלה לו איזה מס בזה ניצול:

פסוק כא
כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל על הכלים וכו'. הגם כי בסמוך כתיב כי כה אמר ה' צבאות אל העמודים חזר לומר כי כה אמר ה' צבאות וכו' ליפוי הלשון לפי שהפסיק בדברים וכן דרך המקרא. והנה בסמוך כתיב כי כה אמר ה' צבאות אל העמודים וכו' והכא הוסיף לו' אלהי ישראל. להורות כי ברוגז רחם יזכור שהוא נקרא אלהי ישראל והבטיח להשיב הכלים אל מקומם:

פרק כח

פסוק ו

ויאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה. הגם כי בסמוך אמר ויאמר ירמיה וכו' חזר לומר ויאמר ירמיה לפי שהפסיק כי כן דרך המקרא. ואפשר לומר דירמיה הנביא הראה עצמו כמדבר עמהם וכמ"ש ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה וכו' אך זה שאמר אמן וכו' כיוין דעתו שהוא מדבר לפני ה' דרך תפלה ולזה חזר לומר ויאמר ירמיה הנביא אמן וכו' לומר דהם דברי עצמו לפני ה' ואין דעתו אליהם בלתי לה' לבדו:

פסוק ט

הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא וכו'. כלומר דמי שמתנבא לרעה אם אינו מתקיים אין זה חסרון בנבואתו דאם יעשו תשובה תתבטל הגזרה. אך אם הנביא ינבא לשלום אפילו יחטאו צריך לקיים ההבטחה משום דאיכא הכזבת הנביא ומיהו אין צריך לקיים כל ההבטחה אבל מקצת ההבטחה צריך שתתקיים על כל פנים דאיכא הכזבת הנביא וכמו שהעלה הרא"ם ז"ל פ' וישלח. ולפ"ז א"ש מאי דכתיב בבוא דבר הנביא כלומר דבר מדבריו. וכונת ירמיה לומר לחנניה שהוא מתנבא לטובה וצריך שתתקיים לפחות מקצת. משא"כ ירמיה עצמו שמתנבא רעה אם לא יתקיים לא אכפת דחזרו בתשובה וניחם על הרעה:

פסוק טז

לכן כה אמר ה' הנני משלחך וכו' השנה אתה מת וכו'. אמרו רז"ל דמת בערב ר"ה וציוה שלא יאמרו שמת עד ר"ה כדי שיאמרו שלא נתקיימו דברי ירמיה הנביא וז"ש וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחדש השביעי והוו תרתי דסתרן בשנה ההיא הוא עד שלא בא ר"ה ואומר בחדש השביעי מורה להפך דבר"ה התחלת שנה אחרת אלא רמז דהוה בשנה ההיא ערב ר"ה אך נתפרסם עד שבא ר"ה שבניו העלימו מיתתו. ועוד אפשר דהכתוב רמז צדקת ירמיה הנביא וסכלות חנניה ובניו דמ"ש בשנה ההיא ר"ל למנין שנות חנניה עצמו ולא לשנות העולם. ושפיר קרינן בשנה ההיא בחדש השביעי.

פרק כט

פסוק ו

קחו נשים והולידו בנים ובנות וכו'. פירש הרב מהר"ר מאיר עראמה ז"ל באורים ותומים להורות דהשרוי בצער אין ראוי שיקח אשה ויוליד בנים כיוסף בימי הרעב ואז לאורך

הגלות הותר להם. ולפי שהגלות היה לטובתם כי אשר לא יעבוד את מלך בבל בחרב וברעה ימות והרע הקטן בערך אל הגדול טוב הוא עכ"ד. ואפשר דהכתוב דקדק לומר בנו בתים ונטעו וכו' קודם כמ"ש יבנה בית ויטע כרם ויקח אשה וכן כאן כתיב בנו ונטעו ואח"כ קחו נשים. ולא שהותר להם אלא דחיובא רמיא עלייהו ליקח נשים ולא תימא דוקא לקיים פריה ורביה דהיינו בן ובת לבית הלל ולב"ש שני זכרים לז"א והולידו בנים ובנות יותר על חיוב קיום פריה ורביה. וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים דחייב להשיא אשה לבנו ולהשיא בתו:

פסוק ז

ודרשו את שלום העיר וכו'. כי בשלומה יהיה לכם שלו'. אפ' כי בהיות ישראל בארץ יושפע שפע רב על ארץ ישראל ומשם יגיע שפע לשרים ולח"ל. ובגלות יבא השפע לשר המושל על האומה אשר ישראל תחתיה בגלות ומשם יבא השפע לישראל וז"ש את שלום העיר וכו' כי בשלומה יהיה לכם ש' כי השפע בא אל השר למעלה ומשם בא לישראל וזהו כי בשלומה יהיה לכם שלום ולכן דרשו את שלום העיר אשר הגלתי אתכם שמה כי השר של הארץ ההיא יקח השפע והוא ישפיע לכם:

פסוק כב

ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה וכו'. לפי שהמורים והחכמים וכ"ש הנביאים הם מראה מלוטשת מהם יראו כלל העם וכן יעשו. אמר כי גם כן יעשה אותם האל להדמות להם ולהיות כמותם כל המקוללים הארורים עד שיאמר ישימך כצדקיהו וכו'. אורים ותומים:

פסוק כג

יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו וכו'. ומשום הכי נתחייבו שריפה כמ"ש אשר קלם. ולע"א שהיו אומרים בדרך נבואה על הניאוף כמו שאמרו רז"ל וז"ש וינאפו וכו' וידברו דבר וכו' רמז גם על הניאוף מלבד כמה נבואות שקר:

פרק ל

פסוק ז

ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע. פירוש מהצרה עצמה תבא הישועה וז"ש וממנה יושע. א"נ וממנה קאי לשכינה כמ"ש בזהר הקדוש ועמה יפקון:

פסוק י

כי הנני מושיעך מרחוק. אפשר רחו"ק גימטריא שדי הרומז ליסוד שיתבררו כל ניצוצי הקדושה וז"ש ואת זרע"ך מארץ שבים:

ושב יעקב ושקט ושאנן. אפשר ושב ישוב בתשובה ואז זדונות נעשות כזכיות ושקט ושאנן כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ופירשו המפרשים כי הצדיקים יש להם רמ"ח מצות עשה. ובעלי תשובה נוסף עליהם שס"ה מצות עשה כי כל העבירות נעשו זכיות וזה אי אפשר לצדיקים. וז"ש ושב יעקב וידוע דוי"ו בראש תיבה נדרשת כשני תיבות כמשז"ל יתן ויחזור ויתן וזהו שב ושב לרמוז דשב מיראה שב מאהבה ואז זדונות נעשות כזכיות ושקט על רמ"ח מצוות עשה פשוטות ושאנן על העבירות שנעשות כזכיות. ואין מחריד שנמחו המקטרגים ולא נשאר מקטרג. ואפשר לרמוז ואתה אל תירא עבדי יעקב וכו' שירמוז על יעקב אבינו עליו השלום שעשו אומר שנשא שתי אחיות כמשז"ל שגם לעת"ל יאמר כן לז"א אל תירא מזה חדא עבדי גימטריא אלהים רמז שנקרא אלהים ומותר בשתי אחיות כמ"ש בדרושים מיסוד רז"ל. ועוד יעקב הלא תראה שגם שקראתיך ישראל נשאר שם יעקב והיינו כדי לרמוז היתר שתי אחיות יו"ד כנגד רחל שהיא נגד מ' שהיא עשירית עקב כנגד לאה בסוד עקב ענוה במ"ש רבינו האר"י זצ"ל. ואל תחת ישראל על גלות בניך כי הנני מושיעך כי ישועת בניו היא ישועתו מרחו"ק גימטריא שדי בזכות שתקנת ג"ע דאדה"ר ואת זרעך מארץ שבים ושב יעקב:

פסוק יב

אנוש לשברך וכו'. אפשר במ"ש הטור א"ה סימן ע"ט משם בעל העיטור דאשת איש אין חייב בעלה לרפאתה אלא ברפואה שאין לה קצבה. והרמב"ם והרא"ש פליגי דבאשת איש אין חילוק אך באלמנה אין חייבין היורשין ברפואה שיש לה קצבה. וכתב הריטב"א ז"ל הביאו בשיטה מקובצת בכתובות דף נ"ב דהא דחייב לרפאתה היינו אם לא בא החולי בפשיעתה אבל בא מחמת פשיעתה אינו חייב. ושם בשיטה מקובצת כתב משם הגאונים פי' אין לו קצבה ויש לו קצבה היינו אם הרופא יש לו שכר קצוב או אין שכרו קצוב ע"ש וידוע דיש לנו עם ה' כ"י דין אשה ובעלה ולדעת הרב העיטור אף שחוליינו ארוך ומקרי דבר שאין לו קצבה כמ"ש בהגהת דרישה סי' ע"ט ומהר"ר אליהו בפי' ירושלמי פ' מי שמת מ"מ לגבי בעל שהוא ה' כביכול יש לו קצבה וא"כ לדעת העיטור אינו חייב ברפואתנו ועוד שהחולי בא על ידי פשיעתנו. וז"ש אנוש לשברך נחלה מכתך והוא חולי ארוך דבעלמא מקרי אין לו קצבה אך אין דן דינך למזור כי לגבי דידי יש לו

קצבה מקרי. ועוד רפואות תעלה אין לך שהחולי בא מחמת פשיעה וכמ"ש על רוב עונך וכו' וזהו לך לאפוקי אשה דעלמ' דהחולי לא בא על ידי פשיעתה. ועל זה אמר כי אעלה ארוכה לך וממכותיך שאת היית סיבה ע"י פשיעתך ארפאך וכי תימא דהוי דבר שיש לו קצבה ולדעת העיטור אינו חייב הבעל לז"א ארפאך נאם ה' אני הרופא ואני רופא חנם ולא שייך דין זה כי פירוש יש לו קצבה או אין לו קצבה הוא על שכר הרופא והכא אידי ואידי חד שיעורא. ועוד דאין הלכה כהרב העיטור ובאשת איש בכל גונא חייב ואת אשתי כי נדחה קראו לך ולא אלמנה. ומ"ש וממכותיך ארפאך אפשר לומר עוד במשז"ל דהקב"ה מכה באזמל ומרפא באזמל והובא בס' דעת זקנים בתוס' ריש מקץ. וזש"ה ועזר מצרי"ו תהיה:

פרק לא

פסוק ב

כה אמר ה' מצא חן במדבר. יש לדקדק מה ענין דור המדבר לכאן. ואפשר במ"ש בזהר הקדוש דגאולת מצרים היתה הכנה לגאולה העתידה ב"ב וז"ש מצא חן במדבר כי המה דור דעה ואמר הנביא בדבר ה' אהבת עולם אהבתיך אותה אהבה שאהבתיך בצאת ממצרים היתה אהבת עולם על כן משכתיך חסד גם לגאולה העתידה ומאז היתה הכנה עוד אבנך בית שלישי ב"ב כי הכל נמשך מגאולת מצרים. ואפשר לרמוז באופן אחר והכי פירושו עם שרידי חרב וכו' דנודע דגאולת מצרים היתה תכף אחר רד"ו שנה והטעם שאם היו שוהים עוד רגע היו נכנסים בש"ט ן' ולא היה תקומה לכן היה שאותו רגע יהיו ישראל ברשות הגבוה וז"ש מצא חן במדבר עם שרידי שניצולו ברד"ו שנה כמנין חר"ב. והטעם הלוך להרגיעו אותו הרגע אחר רד"ו ישראל שיהיו ישראל ולא יכנסו בן' ש"ט. ואהבת עולם אהבתיך שבכל שנה בחסד עליון שלשים יום קודם הפסח מוציא נפשות ישראל מסט"א כמו שביאר מז"ה בחס"ל באורך וזהו ואהבת עולם ע"כ משכתיך חסד בכל שנה והוא הכנה לגאולה העתידה ב"ב:

פסוק ד

עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל. פי' רש"י שני בנינים היו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני בעצמי בנין שלישי ונבנית לעולם. ויש לדקדק מה שדקדקנו בסמוך אמאי פתח מצא חן במדבר ועוד להבין בעצם אמאי נקט תואר זה כאן בתולת ישראל. ואפשר במ"ש פ"ה דנדרים קונם לביתך שאני נכנס מת או מכרו לאחר מותר בית זה מת או מכרו אסור. וכתב הר"ן ז"ל דכי היכי דבית זה חמור מביתך לענין מכרו לאחר הכי נמי

ביתך חמור מבית זה לענין נפילה דאם אמר ביתך שאני נכנס ונפל ובנאו אסור ואם אמר בית זה אם נפל מותר והרשב"א סבר דאף אומ' בית זה ונפל אסור והריטב"א סבר דאם נפל מותר ליכנס והביא ראיה מהמדרש אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו אינם באים אבל באים למנוחה אחרת ולדעת הריטב"א אפי' קאמר קונם לביתך אם נפל ובנאו מותר ליכנס. ודרך דרש אפשר לומר דלא תקשי להרשב"א והר"ן מהמדרש והוא דכתב מהרימ"ט דבמשכן ובית א' ובית שני היה לנו דין אירוסין וכשיבנה בית ג' אז יהיה חצר דידיה דכתיב בונה ירושלם ה' וכתיב ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ויהיו נשואין והשתא אפי' לדעת הרשב"א והר"ן דקונם לביתי אפי' נפל ובנאו אסור הכא דבה"מ היה חצר דידה והוו כאירוסין ונשבע אם יבואון אל מנוחתי לעת"ל דבית ג' מעשה ידיו והוא בנין רוחני והוא חצר דידיה ונשואין ודאי מותרין דור המדבר לבא. וז"ש מצא חן במדבר להורות על דור המדבר דור דעה. וכי תימא דור המדבר אין להם תקנה דנשבע אם יבואון אל מנוחתי לזה אמר עוד אבנך בית ג' מעשה ידיו ואז מותרין דור המדבר. וכי תימא דאומר קונם לביתי אפי' נפל אסור לז"א בתולת ישראל כלומר בית א' ובית ב' הוו אירוסין וחצר דידה והיא בתולת ישראל אבל עתה נשואין וחצר דידיה:

פסוק יא

כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו. פירש הרב הגדול מהר"ם ן' חביב ז"ל במ"ש יבואו מכם ויעידו על בני שקיימו התורה וז"ש ממנו כלומר מעדות האויב עצמו עלינו שקיימנו התורה:

פסוק טז

מנעי קולך מבכי. רמז הרב עיר וקדיש מהר"ר יעקב צמח ז"ל מנע"י ר"ת מקבץ נדחי עמו ישראל:

פסוק כ

כי מידי דברי בו זכור אזכרנו עוד. אפשר דדרך האוהב שמזכיר שם אוהבו תמיד והשונא אינו יכול להזכיר שמו וז"ש בא האות שאני מחבב אותו כי בעוד שאני מדבר לו אני מזכיר את שמו וזה מורה על חיבה יתירה ולכן רחם ארחמנו נאם ה':

פרק לב

פסוק ט

ואקנה את השדה וכו' אשר בענתות וכו' שבעה שקלים ועשרה הכסף. רמז לו השדה ציון שדה תחרש אשר בענתות לשון עוני כלומר היתה שדה מסיבה אשר בענתות תרי

עניות תורה ומצות אך זה יהיה שבעה עשיריות דהיינו שבעים שנה ולכך נזדמן סכום זה שבעה שקלים ועשרה הכסף. וכסף רומז לחסד כי לא כלו רחמיו:

פסוק יט

גדול העצה ורב העלילה. אפשר במה שכתבנו בעניותנו במ"א בטעם בריאת האדם מיסוד רבינו האר"י זלה"ה ומז"ה בחס"ל ז"ל כי האדם יש בו מכל העולמות וע"י נמשך שפע ומתקשרים כל העולמות כי יש בו מכל עולם ועי"ז יושפע שפע מעולם לעולם ומתקשרי' זהת"ד בקצור נמרץ וז"ש גדול העצה בבריאת העולם ורב העלילה בבריאת האדם כח מעשיו לתת בו חלק מכל עולם אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם ממחצב נשמתו עד העה"ז אם נקיים ממכשולות לתת לאיש כדרכיו בקיום המצות וכפרי מעלליו אם הם בשמחה וזריזות ומזכי לחייבא:

פסוק כ

אשר שמת אותות ומופתים בארץ מצרים עד היום הזה. אפשר במ"ש בספר מנחה בלולה שקבל שהארבה אפי' בהיותו קרוב לארץ מצרים מטה הדרך ואינו נכנס למצרים וכמדומה דגם ברד שמעתי דאינו עושה מעולם וזהו עד היום הזה דרישומן ניכר ומקומן מוזכ"ר שהיו מכות אלו. ובישראל שלא היו המכות בארץ גושן. א"נ שהיו באות המכות כרגע על ישראל למען דעת טעמן ונימוקן ואח"כ הולכות על המצריים כמו שאמרו רז"ל וז"ש ובישראל ובאדם:

פסוק כד

הנה הסוללות באו העיר וכו' ואתה אמרת וכו' קנה לך השדה בכסף והעד עדים וכו'. פירש הרב מחנה אפרים ז"ל דקי"ל דמוכר שדהו מפני רעתה נקנה בשטר בלי כסף וז"ש הסוללות וכו' והוא מוכר שדהו מפני רעתה וא"כ למה אמרת קנה בכסף והעד עדים בשטר ותסגי בשטר. והשיב לו הקב"ה כי בא האות שדות בכסף יקנו אח"כ:

פרק לג

פסוק ט

והיתה לי לשם ששון וכו'. אפשר דמ"ש וטהרתים מכל עונם היינו שישובו מאהבה ובזה יטהרו מכל עונותם ואדרבא זדונות נעשות להם כזכיות וז"ש והיתה לי לשם ששון כי מהעונות עצמם יהיה לי לשם ששון כי יהיו לזכיות ועל ידי זה יהיה יחוד קבה"ו לשם מ' ששון יסוד לתהלה מ' ולתפארת ויומשך שפע שישבחו כל גויי הארץ אשר ישמעו את כל יסוד הטובה מ' אשר אנכי עושה אותם ומיחדם. ופחדו ורגזו א"ה דכשיש יחוד

נכנעים הקליפות ומשם ימשך פחד ורוגז לא"ה כי הסט"א נכנעת פחת"ת היא. וז"ש ורגזו על כל הטובה ועל כל השלום אשר אנכי עושה לה לירושלם כי היא מכוונת כנגד ירושלם של מעלה:

פסוק טז

וזה אשר יקרא לה ה' צדקנו. מ' היא צדק ויקרא לה ה' צדקנו כלומר יחוד קב"ה ושכינתיה ויהיה זה בפרסום גדול. ואפש' לרמוז וזה יסוד אשר יקרא לה יקרא לה לשון זיווג על דרך שפירש הרמ"ע ז"ל בפ' ויקרא ה' אלהים. והדר מפרש ה' צדקנו ביחודא שלים:

פסוק יח

מעלה עולה ומקטיר מנחה ועושה זבח. אפשר דלעתיד לבא שלא יהיה יצר הרע יהיו כל הקרבנות להוסיף יחוד ולקשר המדות בעולה ומנחה ושלמים:

פסוק כו

אל זרע אברהם ישחק ויעקב. אמרו רז"ל כי ישחק נתן שין ולקח צד"י לגאולת מצרים ולרמוז כי מגאולת מצרים נמשך לגאולה העתידה אפשר דלכך נכתב כאן ישחק בשין. לזכור צדקתו כי יצחק אבינו עליו השלום תמיד היה מליץ טוב על ישראל וגם לעת"ל כמו שכתבנו בעניותנו במ"א מיסוד רז"ל. ועתה אומר כי אפשר לפרש כל הפסוק. אם לא בריתי התורה חקות שמים וארץ לא שמתי דהיה חוזר העולם לתהו ובהו. וע"י ישראל שקבלו התורה בקבלה לבד נתקיים העולם כמ"ש התוס' פ"ק דע"ז. גם זרע יעקוב מלא וי"ו שעתידין ליקח וי"ו מעשו וישאר עש. ודוד שהבטחתיו שיהיה כסאו לעולם. ומשו"ה לא אמאס מקחת מזרעו מושלים תרין משיחין משיח בן יוסף ומשיח בן דוד. וימשלו אל זרע אברהם חסד ישחק שנתן ש' ובזכות זה יושפע מבינה ש' שורקת ויעקב ת"ת כי אשיב את שבותם כל ני' הקדושה מהסט"א ורחמתים. א"נ במה שפירשתי בעניותי מ"ש כל המורד במ' בית דוד חייב מיתה דהטעם כי הוא אדה"ר וזה ט' שלא ישן חי וקיים בצד מה כאדה"ר שלא ימות. וזה ט' יעקב אע"ה לא מת שהשלים תקון אדה"ר וז"ש אם לא בריתי ברית מילה וכו' ובעבור זה וגם זרע יעקוב שתקן אדה"ר ודוד שהיה בחי' אדה"ר אמאס וכו' מושלים בחי' אדה"ר מלך. אל זרע אברהם ישחק ויעקוב שתקנו שלשתן אדם הראשון כי אשיב את שבותם ניצוצי הקדושה ששבו מהם ורחמתים בזכות אבות ודוד שהן המרכבה ואפש' יעקב בוי"ו גי' קפ"ח שיקפח עשו. גם יעקב גימטריא מ"ה קמ"ג דבגאולה יותן מה למ' ושפע בינה אהיה דאלפי"ן קמ"ג ואבא טמיר ונעלם. גם יעקוב דוד גימטריא ר"ב לבטל עשו שאומר שהוא רב:

פרק לד

פסוק ח

אחרי כרות המלך צדקיהו ברית לשלח איש את עבדו וכו'. הנה ירמיהו החזיר קצת מכל שבט מעשרת שבטים. ואפשר דישראל היו סוברים דלא קרינן כל יושביה עליה ואין יובל נוהג ואין ע"ע נוהג ולכן היו מחזיקים בעבדים דהני דהחזיר ירמיה מיעוטא דמיעוטא. ולזה הוצרך הברית דלפי האמת כיון דיש מכל שבט נוהג יובל ודין ע"ע כדמוכח בערכין דף ל"ג אך להפיס דעתם ולאפוקי סברתם כרתו ברית חדש וכשעברו נענשו:

פסוק ט

לבלתי עבוד בם ביהודי אחיהו איש. י"מ דכל הקונה ע"ע כקונה אדון לעצמו וז"ש לבלתי עבוד בם והוא עבודה לעני ולאדון וז"ש ביהודי העבד וגם אחיהו איש:

פסוק טו

ותכרתו ברית לפני בבית אשר נקרא שמי עליו. פי' כי לא היה צריך דמושבע ועומד מהר סיני אך משום דס"ד דעתה אינו נוהג להפיס דעתם נכרת ברית כמו שנאמר. ותכרתו ברית לפני דמלא כל הארץ כבודו. ולתוספת היה בבית אשר נקרא שמי עליו והוי כאלו אמרתם אלהים עד:

פסוק טז

ותשובו ותחללו וכו'. פי' מלבד לעבור המצוה ובשביעית יצא לחפשי דלפי האמת כיון שחזרו איזה אנשים מכל שבט קרינן בה כל יושביה עליה ויובל וע"ע נוהג. חללתם את ה' ח"ו אשר כרתו הברית בבית המקדש כאלו אמרתם אלהים עד. ועתה זה שחזרתם ותשיבו איש את עבדו הוי חילול ה' ח"ו. ועוד דעד עתה היו חוטאים בשב ואל תעשה שלא לשלחם ובענין השילוח מיהא היה שב ואל תעשה ועתה שחזרתם ותשיבו הוי כעובר בקום עשה. ועוד אשר שלחתם לנפשם ואפילו שלפי דעתכם היה איזה ספק בדבר הם קנו עצמם וז"ש אשר שלחתים חפשים לנפשם כלומר שזכו הם בעצמם וזהו שאמר לנפשם ודוק היטב:

פרק לה

פסוק ו

כי יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא תשתו יין וכו' ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו וכו'. הדבר מבואר שרצה שתמיד יהיו מוכנעים וידעו כי האדם כצל עובר ולמה זה יגע

להעשיר ולבנות בתים וליטע כרמים לזולתו. ולא ישתו יין כי היין גורם רעה רבה ויללה וכל זה גורם הכנעה תמידית ועשה פרי להתבונן לעבוד עבודת ה' לתורה ולתעודה מפני מראית העין רואה כולי עלמא הם בונים משכנות מבטחים ועליות מרווחים ויזרעו שדות ויטעו כרמים והם מצטערים יושבי אהלים ושותי מים ותמיד יתבוננו כי אדם אין והוא גר בארץ לא לו וז"ש יונדב למען תחיו ימים רבים על פני האדמה אשר אתם גרים שם דכשתשמרו אשר אנכי מצוה אתכם למנוע בכ"י ר"ת בית כרם יין חיו תחיו:

פסוק ח

ונשמע בקול יהונדב בן רכב אבינו לכל אשר צונו. כלומר אף דשבועה אינה חלה על דורות הבאים אפ"ה קבלנו עלינו על זרענו כל אשר ציונו ועיין בשמחת הרגל רות דף י"ג ע"ב ע"ש:

פסוק יד

הוקם את דברי יונדב בן רכב וכו'. כלומר הגם שבני בניו אינם חייבים דאין שבועה חלה על דורות הבאים אפ"ה קיימו וקבלו כל זרעו לשמור מצות יונדב. ואנכי מלך נורא אלהי עולם דאפי' ברית שכורתים המלכים או גדולי הדור יש אומרים שחל על דורות הבאים ואנכי דברתי אליכם בפרטות השכם ודבר ולא שמעתם אלי ואשלח אליכם עבדי הנביאים וכו' והוא פלא כי בכל זאת לא הטיתם את אזנכם וכו':

פרק לו

פסוק ב

קח לך מגלת ספר וכתבת וכו'. אמרו רז"ל שצוהו לכתוב מגילת איכה ובתחילה כתב שלשה אלפא ביתות. ואחר ששרפה המלך חזר וכתבה והוסיף בה אני הגבר שהיא משולשת באלפא ביתא:

פסוק ג

אולי ישמעו בית יהודה וכו'. הגם דליכא ספיקא קמיה שמיא ולפניו גלוי אם ישמעו וישובו. מ"מ מאחר דהבחירה רצה הוא יתברך שתהיה ביד האדם. הוא עביד טצדקי להורות כי רצונו שישובו ולשון אולי דקאמר הוא על דרך דברה תורה כלשון בני אדם:

פסוק יד

המגילה אשר קראת וכו' קחנה בידך ולך. יש מי שפירש דכונתם שילך עם המגילה לדרכו שלא ישמע המלך ויהיה לו סכנה. אך ברוך סבר שהדבר מפורסם ומה יועיל

אם ילך עם המגילה ולכן בחר ללכת אצלם. וכשראוהו שהלך אמרו לו שישב ויקראנה באזניהם כלומר בלחש וכן עשה:

פסוק יז

הגד לנו איך כתבת וכו'. פירוש דאפשר דירמיה הנביא אמר לך כל הדברים בעל פה ואחר שאמר הכל התחלת לכתוב ואם כן אפשר דהוספת וגרעת איזה תיבות. והשיב דירמיהו היה אומר לו לאט לאט והוא כותב כל דיבור ואח"כ הוא אומר לו דיבור אחר עד שסיים באופן דלא הוסיף ולא גרע אפי' אות אחד. מפרשים:

פסוק כה

וגם אלנתן ודליהו וכו'. פירוש מלבד דלא פחדו ולא קרעו מעצמם עוד בה דאנשים חשובים שרים ישורו הפגיעו במלך ולא שמע:

פסוק כו

ויסתירם ה'. כלומר דנס נעשה להם שלא נמסרו ביד המלך ורחמי שמים שנסתרו:

פסוק לב

ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה. אפשר דהוסיף אני הגבר בשלש א"ב לרמוז נגד מה שעשה המלך שזלזל בדבר ה' ולא פחד ועוד שנית שקרעה ועוד בה שלישיה ששרפה. ונכתבה המגילה בא"ב כי פגמו בכ"ב אותיות התורה וכמש"ה על עזבם את תורתי. ושלשה פעמים כ"ב הם בגימטריא אדני עם הכולל כי פגמו כ"י בשכינה והיא צריכה להיות בגלות בעבורם:

פרק לז

פסוק ד

וירמיהו בא ויוצא בתוך העם. כי צדקיהו צוה להוציאו מבית כלא שכלאו יהויקים:

פסוק י

כי אם הכיתם כל חיל כשדים וכו'. דרך גוזמא קאמר. ור"ל כי כן נגזר ואם הגזרה אמת החריצות שקר:

פסוק יג

ושם בעל פקידות וכו' חנניה וכו'. הוא חנניה בן עזור ואמרו רז"ל שלפי שהחניף לו ירמיה וא"ל אמן כן יעשה ה' וכו' נפל ביד בן בנו. ואמז"ל עוד כי חנניה ציוה את בנו ובנו לבן בנו שיכשילו את ירמיה וה' הצילו:

פסוק יד
ויאמר ירמיהו שקר וכו'. אמר לו שקר ולא רצה להחניף לו כי ראה שנענש על אשר החניף לזקנו:

פסוק יח
מה חטאתי לך ולעבדיך ולעם הזה. פי' הכתוב בדרך לא זו אף זו כלומר לא חטאתי לך שהוא חטא גדול כחוטא למלך ואפילו לעבדיך שהיה החטא יותר קל ואפילו לא חטאתי לעם הזה שהוא קל יותר שאין בו צד מלכות:

פסוק יט
ואיה נביאכם. ואיו כתיב ואיה קרי. ואפשר דיש מדרגות בנבואה ולכך אמר ואיה קרי ואיו כתיב לרמוז אל מדרגה עליונה ואיו או לשאר מדרגות ואיה. והרי עיניכם הרואות שהם נביאי השקר:

פסוק כא
ויפקידו את ירמיהו בחצר המטרה. שהוא מקום מרווח הגם דשם גם כן הוא כלא מכל מקום אינו מצטער כל כך:

פרק לח

פסוק ד
כי על כן הוא מרפא את ידי אנשי המלחמה וכו'. וכי תימא מה פשעו והנבואה דברה ואשר עולה על רוחו רוח נבואה הוא מדבר. לז"א כי האיש הזה איננו דורש לשלום וכו' שהי"ל להתפלל לבטל הגזרה. אלא שהוא שמח לאיד והעד על זה כי הוא פותח ברעה היושב בעיר הזאת ימות בחרב. ואח"כ אמר והיוצא וכו'. מפרשים:

פסוק ה
כי אין המלך יוכל אתכם דבר. רמז להם דיש לדונו לזכות דהוא נביא אמת ופותח לרעה אולי יפחדו וישמעו לדבריו ויצילו את נפשם ואת העיר. אך אם ידבר לא יקבלו:

פסוק ז
וישמע עבד מלך הכושי. אמרו רז"ל הוא עבד מלך הוא ברוך בן נריה עבד המלך צדקיהו והוא הכושי שהוא משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו. ורד"ק ז"ל פירש כי שם האיש עבד מלך כמו אחימלך ואבימלך:

פסוק י
קח בידך מזה שלשים אנשים. כי מפני זלעפות רעב תשש כחן והלואי שלשים יוכלו להעלותו:

פסוק יז
אם יצא תצא וכו' וחיתה נפשך וכו'. נתחכם ופתח לטובה אם יצא תצא שהבין כי תלונת העם שהיה פותח לרעה:

פסוק כ
שמע נא בקול ה' לאשר אני דובר אליך וייטב לך ותחי נפשך. אפשר לומר במ"ש הרא"ם ז"ל פ' וישלח דההבטחה שיש בחילופה הכזבת הנביא כשהיא ודאי לטובה מתקיימת אף אם יחטאו אלא דמכח מ"ש בש"ס מסיק דאם יגרום החטא לא תתקיים כולה וכשיתקיים מקצת סגי ומשמע התם דהגם דיתבטל מקצת עיקר ההבטחה תתקיים כי כן נראה מההיא דיעבור עם זו קנית דבגווה עסיק הרא"ם ז"ל. וז"ש שמע נא בקול ה' הוא דמבטיח וכי תימא אפשר דעדיין לא תתקיים שמא יגרום החטא לז"א לאשר אני דובר אליך ויש בחילופה הכזבת הנביא ומתקיימת. וכי תימא אפשר דיתבטל המקצת לז"א ויטב לך ותחי נפשך כלומר אעפ"י דאפשר דיתבטל מקצת. מ"מ העיקר מתקיים וז"ש ויטב לך ותחי נפשך:

פסוק כב
והנה אומרות וכו'. כלומר נשי יהויכין יאמרו הסיתוך נביאי השקר ויכלו לך עד כי הטבעו בבוץ וכו':

פסוק כג
ואת העיר הזאת תשרף באש. מעלה עליך כי אתה שורף אותה יען אינך שומע בקול ה' אשר דיבר נביא אמת:

פרק לט

פסוק ו
את בני צדקיהו. שהיו כבר בידו למשכון ע"ד מאי דכתיב את בני התערובות:

פסוק ז
ואת עיני צדקיהו עיור. כי הוא סיבה שנהרגו עיני העדה הסנהדרין בעבור שהתירו שבועת צדקיהו שהשביעו נבוכדנצר כמו שארז"ל. מפרשים:

פסוק יא

ויצו נבוכדנצאר מלך בבל על ירמיהו ביד נבוזראדן וכו' קחנו ועיניך שים עליו וכו'. לפי פשוטו הטעם שירמיהו נתנבא עליו כמה נבואות שיכבוש ירושלם וישרוף אותה ובית המקדש ולכן ציוה עליו מאד שיעשו לו רצונו. ולפי מדרשו אפשר במה שמצאתי במדרש איכה כ"י שירמיה ונבוכדנצר בנערותם היו מטיילים יחד כשנבוכדנצר היה עני והיה לו אהבה לנבוכדנצר עם ירמיה מנעוריו. ואם אל סודו תדרוש קח לך בשמים ראש שכתבו ז"ל דשלמה הע"ה גייר מלכת שבא ובא אליה וילדה בת ומזרע הבת היה נבוכדנצר וירמיהו הע"ה היה גלגול שלמה הע"ה ומשום הכי נבוכדנצר אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי והיה מכבד לירמיהו ע"ה כי הוא בא משלמה וירמיהו הע"ה הוא שלמה ע"ה והכל מפלאות תמים דעים:

פסוק טז

הלוך ואמרת לעבד מלך הכושי וכו' והצלתיך ביום ההוא וכו'. כי עבד מלך הכושי מסר נפשו על ירמיהו הנביא להעלותו מן הבור שכבר טבע בטיט והצילו וכל המקיים נפש אחת מישראל וכו' וק"ו לנביא ע"ה ולכן ניצול מכמה פורעניות והיתה נפשו לשלל וזה שכרו לפי שעה וז"ש והצלתיך ביום ההוא מלבד רב טוב המזומן לו:

פרק מ

פסוק ב

ה' אלהיך דיבר את הרעה הזאת וכו'. כי ידעו מהגולים אשר בבבל את כל הנבואות ואמר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו דבהדי הוצא לקי כרבא. א"נ דנבוזראדן אמר לירמיהו הע"ה כי חטאו לה' ולא שמעו בקולו וירמיה מענותנותו כלל עצמו עמהם ואמר כי חטאתם ולא שמעתם. מפרשים:

פסוק ד

ראה כל הארץ לפניך אל טוב ואל הישר וכו'. אמרו בפסיקתא אמר הקב"ה לירמיה אוחית עמהון לבבל ואנא אהוי הכא או את הוי הכא ואנא איחות עמהון אמר ירמיה רבון העולמים אי אנא איחות עמהון מה אנא מהני להון אלא יחות ברייהון עמהון דהוא מהני להון סגי עכ"ל ומזה למדנו דמה שנתרצה ירמיה לשוב אל גדליה היה לתועלת ישראל מאד ובהסכמת ה' יתברך:

פסוק ה
ויתן לו רב טבחים ארוחה ומשאת. פירוש ויתן לו שהיה נביא לה' רב טבחים שר וגדול למלך אדיר וכפי מעלת המקבל והנותן היתה מתנה מרובה:

פרק מא

פסוק א
ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה וכו' מזרע המלוכה ורבי המלך וכו'. הקדים הכתוב לגלות טעם ישמעאל אשר עשה הנבלה הזו ואמר בא ישמעאל כלומר בא מארץ בני עמון וממקום שבא באה הרעה כי מלך בני עמון בשנאתו לנ"נ שלח ישמעאל להרוג גדליה ולכשדים אשר עמו. ועוד אמר מזרע המלוכה לומר שזה טעם ישמעאל מצד עצמו כי הוא מזרע המלוכה ומרבי המלך ולו נאה השררה ולא לגדליה ולכן בא להורגו. א"נ מזרע המלוכה לומר דכשם דצדקיהו היה סיבה לשרוף העיר גם ישמעאל מזרע המלוכה הגדיל להרע בהריגת גדליה. מפרשים:

פסוק ח
ועשרה אנשים נמצאו בם ויאמרו אל ישמעאל וכו' כי יש לנו מטמונים בשדה חיטים ושעורים וכו'. הגיד הכתוב כי יותר היה חביב חיטים ושעורים מדמן של ישראל דלאלו עשרה בעבור החיטים והשעורים לא הרגם ולאחרים שלא היה להם הרגם:

פסוק ט
והבור אשר השליך שם וכו'. פי' תחילת עשיית הבור הזה לפורענות היה שעשה אותו אסא מלך יהודה כשנלחם עם בעשא וישראל ונפלו חללים רבים מישראל על ידי יהודה איכו השתא בא ישמעאל מזרע המלוכה של יהודה ומילא את הבור ממתי ישראל:

פרק מב

פסוק ב
ויאמרו אל ירמיהו הנביא. הכא קראוהו נביא כי נאמן לנביא שראו שנתקיימה נבואתו ככל אשר דיבר והצילו ה' מיד שונאיו והסתירו בצל כנפיו:
והתפלל בעדנו אל ה' אלהיך. אמרו ה' אלהיך לכבוד ירמיה הע"ה ליחס ה' אלהיו. וירמיה לפי רוב ענותנותו ונועם מוסרו א"ל אל ה' אלהיכם:

פסוק ה
יהי ה' בנו לעד אמת וכו'. פליאה נשגבה אחר שהוחזק לנביא אמת והעידו עליהם ה' וגם אמרו לשמוע בקולו אם טוב ואם רע איך עשו ההפך:

פסוק ז
ויהי מקץ עשרת ימים. יש מי שפירש דאלו הם עשרת ימי תשובה כי גדליה נהרג ביום ג' לתשרי ובתוך עשרת ימי תשובה התפלל עליהם וביום הכפורים היה דבר ה' אליו:

פסוק יג
לבלתי שמוע בקול ה' אלהיכם. עיקר הדבר אינו כמו שאתם אומרים מפני הפחד אלא לעבוד ע"ז כי אתם סוברים שבארץ מצרים לא תענשו כל כך על ע"ז כמו בא"י:

פסוק כא
ואגיד לכם היום ולא שמעתם וכו'. הגם דעדיין לא השיבוהו מבין ריסי עיניהם הכיר שאינם רוצים לשמוע:

פרק מג

פסוק ג
כי ברוך בן נריה מסית אותך בנו וכו'. יש מפרשים דחשדו לברוך שידעו דהוא רוצה להשיג למדרגת הנבואה ובח"ל לא תחול רוח נבואה ולכן יעץ לעכבם:

פסוק ו
את ירמיהו הנביא ואת ברוך בן נריהו. גם אותם לקחו שלא בטובתם כי היו רוצים שהנביא יהיה עמם גם ברו"ך יהיה דזכותם יגן ומה שאמ' למען תת אותנו ביד הכשדים אין הכונה דברוך טעמו למען תת אותם ביד הכשדים כי לא נחשד על כך ח"ו. אך כונת הכתוב דברוך לטעם הכמוס אצלו הוא מעכב. ומזה נמשך שיותנו ביד הכשדים:

פסוק ז
כי לא שמעו בקול ה'. אשר הם דרשו מאתו והעידו עליהם לשמוע אשר יאמר והן בעון לא שמעו בקול ה' שציום שלא ללכת:

פסוק י
ונטה את שפרירו. פי' אהלו היפה והמשובח מלשון הנותן אמרי שפר:

פסוק יא

ובאה והכה. כתוב ובאה וקרי ובא הכתוב ובאה על המחנה וקרי ובא על נבוכדנצר כן פירש רד"ק ואפשר דרמז שגברו המקטרגים ובאה הסט"א דכו"ן ובכחם שנתן להם רשות יבא נבוכדנאצר והרבה להשחית:

פרק מד

פסוק ח

אשר אתם באים לגור שם וכו'. שכונתכם לעע"ז בח"ל שלא יהיה לכם עונש כמו א"י ומלבד זה עוד היה חילול ה' שאמרו שבאו שארית יהודה במצרים כי אלהיהם לא יכול להושיעם ועל כן באו לחסות תחת אלהי מצרים. ולכן תבא הרעה על שארית יהודה ועל יושבי מצרים וידעו כי ה' עליון ונורא ומלכותו בכל משלה ואם גבר אויב בירושלם היה על מעשיהם. ושארית יהודה לא שבו ודבקם הרעה בכל מקום שהם:

פסוק יח

ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים וכו'. י"מ שכונתם על דורו של יהויקים שהיו צדיקים וחדלו לעע"ז ובה עליהם הרעה והשיבם ירמיה הע"ה הלא את הקטר וכו' מלכיכם וכו' רמז דהגם דדור יהויקים היו צדיקי' כיון שהוא קלקל בעונו לקו כמ"ש חטאת הקהל הוא אשר נשיא יחטא:

פסוק ל

הנני נותן את פרעה חפרע. חפרע גימטריא נחש כי הוא היה הרע שבקין זוהמת נחש כמו שכתב הרב שפתי כהן על התורה וכמו שכתבנו בעניותנו בדרושים בס"ד:

פרק מה

פסוק ג

ומנוחה לא מצאתי. פירוש רש"י ז"ל לא שרתה עלי שכינה להנבא כמו ותנח עליהם הרוח מה נשתניתי מתלמידי הנביאים יהושע שמש משה נחה עליו רוח הקדש אלישע שמש אליהו נחה עליו רוח הקדש אני מה נשתניתי עכ"ד ואפשר דאמר ומנוחה לא מצאתי דתלמידי הנביאחים נה עליהם הרוח ממילא. ואני אפילו בטורח גדול ובדרך רחוק לא זכיתי וז"ש שלא מצאתי אפילו בדרך מציאה. ואפשר לרמוז כי יש מדרגות בנבואה יש מי שזוכה שיבא לו שפע מבינה ויש מתרין פרקין דנצח והוד דז"א ויש ממ' לבד וידוע דמ' נקראת מנוחה וזו תמיהת ברוך דלא מיבעיא דלא זכה למדרגות עליונות

שבנבואה אלא אפי' ממ' לבד לא זכה וז"ש ומנוחה מ' לא מצאתי אפילו מבחי' מ' לבד וא"ש ההי"ב:

פסוק ד

הנה אשר בניתי אני הורס וכו'. אמרו רז"ל אמר הקב"ה איני נגלה על הנביאים אלא בשביל ישראל:

ואת כל הארץ היא. אפשר לרמוז במ"ש בזהר הקדוש על פ' מאנה להנחם על בניה כי איננו הקב"ה כביכול וזה רמז ואת כל הארץ מה שהיה עד עתה יחוד כל יסוד הארץ מ'. עתה היא מ' לבדה בסוד כי איננו וא"ש ההי"ב:

פרק מו

פסוק טו

מדוע נסחף וכו'. פירש הרב באר יצחק דנסחף אמרז"ל צרעת אביריך הם החרטומים ולא פסק עד מותם וז"ש מדוע נסחף אביריך לא עמד שלא פסק כמשז"ל על פ' ולא יכלו לעמוד. ותירץ כי ה' הדפו והצרעת הזה בא על ידי ה' לכך לא פסק:

פסוק כ

קרץ מצפון בא בא. פי' המפרשים במשז"ל שהקב"ה ברא ג' רוחות העולם והניח רוח צפון שהאומר שהוא אלוה יברא רוח צפונית ופרעה שעשה עצמו אלוה נכרת מכח צפון שמשם נודע כי אין אלוה מבלעדי ה' והאומר שהוא אלוה ח"ו יברא רוח צפון וז"ש קרץ מצפון עכ"ד ויש להרחיב דרך זה כי הנה פרעה שאמר שהוא אלוה ועמו האמינו בו טפש כחלב לבם שהי"ל להוכיח מרוח צפון שאין בו מחיצה ולומר לו אם אתה אלוה תברא רוח ד' שהוא צפון ולכן יבא עליהם מלך בבל שקורין אותו מלך הצפון ויפרע ממלך ועם שלא השגיחו ברוח צפון:

פסוק כב

קולה כנחש ילך. אפשר במ"ש הרב שפתי כהן עה"ת פ' בראשית דפרעה עם ג' תיבות פרעה מלך מצרי' גי' נחש כי הוא שרש נחש מסאבותא דקין עש"ב ורמז בזה שפרעה שסבר שהוא אלוה ונפל נפילה זו שאוג ישאג מאד וגם בת מצרים קולה כנחש שהוא פרעה ילך ובכו תרוייהו:

פסוק כה

ועל פרעה ועל הבוטחים בו. לפום ריהטא תיבות ועל פרעה נראות יתירות דהו"ל למימר ברישא הנני פוקד אל אמן מנא ועל פרעה ועל הבוטחים בו ועל מצרים וכו' ובזה אין

צורך לומר ועל פרעה ועל הבוטחים בו. ואפשר דמ"ש ועל פרעה ועל הבוטחים בו קאי לשר מצרים דנקרא גם כן פרעה כמשז"ל בא אל פרעה העליון השר של פרעה התחתון. והגם שאמרו רז"ל דנקרא מצרים כמ"ש על פסוק והנה מצרים נוסע אחריהם. אי בעית אימא שנקרא גם פרעה. ואב"א שהוא שר פרטי לפרעה וז"ש הנני פוקד וכו' ועל פרעה התחתון ועל מצרים וכו' ועל פרעה העליון השר ועל הבוטחים בו:

פסוק כז

ושב יעקוב ושקט ושאנן וכו'. אפשר דידוע דעשו היה שמו עשוי ויעקב לקח אות יו"ד ונתנה בראש שמו ונעשה יעקב ונשאר עשו. ובגאולה העתידה ב"ב יקח יעקב גם אות וי"ו מעשו ויתנה בשמו יעקוב ונשאר עשו עש וכלא היה וז"ש ושב יעקב יחזור ליקח וי"ו ויהיה יעקוב מלא. ושקט ושאנן יעקב ואין מחריד:

פרק מז

פסוק א

בטרם יכה פרעה את עזה. אמרו בסדר עולם כשיצא חיל פרעה ממצרים היו הכשדים צרים על ירושלים ושמעו הכשדים את שמעם ועלו מעל ירושלם וכששמע פרעה שעלו מעל ירושלם הלך עם חילו ושטף עזה ושב לארצו ובו בפרק היה דבר ה' אל ירמיהו שיבואו חיל כשדים ויכו ארץ פלשתים:

פסוק ד

אי כפתור. פירש רבינו סעדיה גאון דמי"אטא ובלשון משנה נקרא קפוטקיא:

פסוק ה

באה קרחה אל עזה. אמר קרחה לפי דפרעה הכה אותה תחילה ואח"כ בא נבוכדנצר וקרחה ולא נשאר בה דבר:

שארית עמקם. תרגם יונתן שאר תוקפיהון כי הרבוי יקרא מלשון עמק ואפשר שהיו בהם יושבי העמק כ"כ רד"ק ז"ל ואפשר דטעם התרגום מדכתיב שארית עמקם:

פרק מח

פסוק א

כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל וכו'. אמז"ל כשהלכו האומות לירושלם לבוז כסף וזהב הלכו בני עמון ומואב ולקחו הס"ת וביזוהו על אשר כתוב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ונמצא דשאר אומות עשו מלחמה עם ישראל לשלול שלל ולבוז בז אבל עמון

ומואב באו נגד ה' ותורתו והכסף והזהב לא נחשב אצלם כי בטחו באוצרותם על כן כתיב כי יען בטחך במעשיך ובאוצרותיך גם את תלכדי. מפרשים. ואפשר דלהכי פתח כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל כי ה' אלהי ישראל גימטריא תרי"ג כלפי מה שביזו הס"ת שבה תרי"ג מצות. ואמר צבאות כי הוא אלהי צבאות ישראל על שקבלו התורה שבה תרי"ג מצות. וגם תורה עם המלה והכולל גימטריא תרי"ג כי תורה ומצוה שתים כהלכתן כחדא שריין:

פסוק י

ארור עושה מלאכת ה' רמיה. יקלל מי שיהיה במלחמה וירפה ידו מלהרוג ואמר זה במואב מה שלא אמר כן בשאר אומות כי קצף ה' גדל עליו לפי שהוא הזהיר את ישראל אל תצר את מואב והם הרשיעו להרע להם. רד"ק ז"ל ואפשר עוד יען כי ביזו התורה כמ"ש בסמוך והיו כפויי טובה לאברהם אבינו שמסר עצמו ונכנס לסכנה גדולה להציל לוט. ורמוז ס"ת ארור עושה מלאכת ה' ס"ת גי' תורה עם הכולל. וס"ת וארור מונע חרבו מדם גימטריא אברהם אבינו עם הכולל:

פסוק טו

שודד מואב ועריה עלה וכו' נאם המלך ה' צבאות. פירוש דכיון דכך גזר ה' דיבורו כמעשה והרי הוא כאלו כבר נעשה. מפרשים:

פסוק כו

השכירוהו כי על ה' הגדיל. שדיבר גדולות על ה' לבזות ח"ו שלא הי"ל כח להציל לישראל. וכן כתי' בסמוך ונשמד מואב מעם כי על ה' הגדיל. ואפשר דבגוים מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה. וכנגד מחשבתם בזה אמר השכירוהו וכו' ויאבדו דעתם ומחשבתם. וכנגד אשר דברו אר מאח"כ ונשמד מואב מעם כי על ' ההגדיל:

פסוק מו

אוי לך מואב אבד עם כמוש. כתב בילקוט ראובני פ' חקת משם ספר ציוני כמוש הוא שקוץ מואב וקבלה בידם שהיתה אבן שחורה דמות אשה ועמדה שם מזמן קדמון ובנו עליה במה וכו' ע"ש:

פרק מט

פסוק א

מדוע ירש מלכה את גד וכו'. כאשר גלו בני גד ובני ראובן על יד מלך אשור באו בני עמון וישבו בנחלת גד:

פסוק ז
לאדום. גימטריא אף כי חרה אף ה' בהם ועידן רתחא מהפכת רחמים לדין ולכן כה אמר ה' וכו' דמדת רחמים נהפכה לדין:

פסוק טו
כי הנה קטן נתתיך בגוים בזוי באדם. פירשו המפרשים דבשעת קבורת יעקב אע"ה במערת המכפלה היה עשו מעכב ובא חושים בן דן וכרת ראשו וכתבו המקובלים שנקצצו גם הרגלים ולא נשאר כי אם הגוף לבד וז"ש קטון נתתיך בלי ראש ובלי רגלים וליכא אלא הא גופא קשיא והוא בזוי מאד עכ"ד ואפשר לרמוז וקומו למלחמה כי הנה קטון נתתיך וכו' ונקדים מ"ש בלקוטי תורה הגדול כ"י לגורי האר"י זצ"ל על פסוק קומו ונקומה עיה ללמלחמה ונקומה גימטריא יצחק דנמלך עמו קומו ונקומה גימטריא שטן כי נהפך לו לאויב עכ"ד ואפשר לרמוז כי שטן אויב עם הכולל גימטריא עשו עם ג' אותיות. והנה אמרו בזה"ק ח"ג דף רנ"ב כי קנה סט"א וישבר רגל הקו"ף וישאר הנה ואז הגאולה הנה ה"א בחזק יבא וכו' ע"ש ואפשר זה רמז הנה קטן נתתיך. הנה נעשה מה שהיה קנה הרמוז בר"ת הנה קטן נתתיך עתה יהיה הנה ואז יהיה קטן בזוי מאד. וה' ברחמיו יגאלנו למען שמו ב"ב:

פסוק כג
בים דאגה השקט לא יוכל. אפשר לרמוז דאגה גימטריא אח"ד לפי שלא האמינו באל אח"ד לכן יהיה להם דאג"ה ועוד רמז השקט לא גימטריא דמשק עם הכולל:

פרק נ

פסוק א
הדבר אשר דיבר ה' אל ארץ כשדים וכו'. פי' הדבר דיבור קשה וגם נבואה זו בפני עצמה ובלשון מיוחד משא"כ בשאר אומות דהכא כתי' הדבר אשר דיבר ה' וגם כתיב ביד ירמיהו ששקולה מפלת בבל כנגד כל האומות ושמחו כל האומות וישראל ובפרט ירמיהו היה להם לנחת. מפרשים:

פסוק ב
הוביש בל חת מרודך. שמות עצבי כשדים בל מרודך ולתפארת הלשון נקט בחד הוביש ובאידך חת וגמר אומר הובישו עצביה חתו גלוליה:

פסוק ד

יבואו בני ישראל המה ובני יהודה יחדיו וכו'. כשנחרבה בבל ברשות מלך פרס הלכו ירושלם ומ"ש הלך ובכו ילכו רד"ק ז"ל פירש כי בכיה זו היה מהשמחה ויש מי שפירש דמי שראה הבית הראשון היה בוכה בראותו הבית שני ויותר נראה כפי פשט הכתוב שהיו יראים בדרך וכמ"ש בעזרא סי' ח' שהתענו על זה לשמרם בדרך כי נתבישו לשאול רכב ופרשים וז"ש הלך ובכו ילכו ואת ה' אלהיהם יבקשו ציון ישאלו דרך ופשט הכתוב כי הלוך ובכו היה על הדרך כמו שאמרנו:

פסוק יט

ושובבתי את ישראל אל נוהו. אפשר רמז בהעלם שיקים סוכת דוד ועמה יפקון כמ"ש בזהר הקדוש וז"ש ושובבתי את הרומז לשכינה ואז ישובו ישראל. וגם אפשר לפרש ושובבתי על דרך שפירשו רז"ל ושב ה"א את שבותך ושב דייקא:

פסוק כ

בימים ההם ובעת ההיא יבוקש את עון ישראל ואיננו. אפשר דעשו תשובה מיראה וזדונות נעשו כשגגות וז"ש יבוקש את עון ישראל ואיננו כי זדונות נעשו כשגגות ונמחו העונות. וגם חטאות יהודה השגגות ולא תמצאנה כי אסלח וכו' וכל זה מדבר כשיבא המשיח ב"ב.

פרק נא

פסוק א

ואל יושבי ל"ב קמ"י. הוא כשדים באתבש כי קם לבם והחריבו בית המקדש:

פסוק ה

כי לא אלמן ישראל. ס"ת גימטריא הויה אדני כי אנחנו עמו וכשם שהוא חי וקיים כביכול כך ישראל גמירי דלא כליא שבטא:

פסוק ט

רפאנו את בבל ולא נרפתה. אמרו פ' חלק (סנהדרין דף צ"ו) מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלם מבני בניו של סנחריב וכו' ואף מבני בניו של אותו רשע בקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מי שהחריב את ביתך ושרף היכלך תכניסם תחת כנפי השכינה היינו רפאנו את בבל ולא נרפתה בשביל החרבן כטענת מלאכי השרת. ולא נרפתה עם הכולל גימטריא חרבן שם רמז דלא נרפתה בשביל החרבן כטענת מלאכי השרת. והנה יש לדקדק לפי דרשה זו איך יתישב מאי

דכתיב רפאנו לבבל דזה חשב הקב"ה אבל מחמת טענת מלאכי השרת לא נעשה ואיך כתיב רפאנו על המחשבה. ואפשר לומר דודאי הא דיצאו מסיסרא וסנחריב והמן לומדי תורה הם מניצוצי הקדושה שהיו בקרבם דאין דבר בעולם מתקיים אלא בניצוצי הקדושה דכתיב ואתה מחיה את כלם וכמ"ש חכמי האמת ומניצוצי הקדוש' אשר היו בסיסרא ודכוותיה יצאו לומדי תורה והיו למאורות. ואין ספק כי גם בנבוכדנאצר היה ניצוץ עליון וקדוש כל קבל סט"א שלו רישא דאב"ה בקבא רבה. והקב"ה היה רוצה להוציאו לאור כי מבני בניו יתגיירו וילמדו ומלאכי שרת טענו על זה. אמנם על כל פנים לא ידח ממנו נדח וניצוצי הקדושה שהיו באותו רשע יצאו לאור על דרך שכתב רבינו האר"י זצ"ל דגם ניצוצי קדושה שהיו בבלעם נתבררו אמנם יען שהחריב ביתו וכו' בתחילה באו בגוי מאומה אחרת וכיוצא ומבני בניו של אותו גוי נתגיירו אבל לא ניכר כלל שהם מאותו רשע ואבד זכרו ובזה ניחא הא דכתיב רפאנו לבבל כי באמת ניצוצי הק' שהיו באותו רשע לא נאבדו ויצאו לאור. אך לא נרפתה שלא ניכר כלל שבאו מאותו רשע כמו שניכר ונודע שבאו מסיסרא וסנחריב והמן. רק באו בגוי אחר בקצוי ארץ אשר לא יזכר ולא יפקד שם בבל ונ"נ כלל:

פסוק י

הוציא ה' את צדקותנו וכו'. אפשר שרמז דע"י הגלות והעינוי הוציא את צדקותנו מצוות וחלקי ניצוצי נפשות ישראל שהיו בסט"א:

פסוק יח

בעת פקודתם יאבדו לא כאלה חלק יעקב. דאומות העולם הם תחת השרים ובנפול השר גם אומה שתחתיו תאבד אבל ישראל הם תחת ממשלתו יתברך וכיון שהוא חי וקיים לעד גם ישראל יתקיימו וז"ש בעת פקודתם יאבדו לא כאלה חלק יעקב שהם עמו וצאן מרעיתו יתברך כי יוצר הכל הוא ושבט נחלתו ה' צבאות שמו וגם ישראל אינם כלים:

פסוק כד

ושלמתי לבבל ולכל יושבי כשדים את כל רעתם וכו' לעיניכם. ותראו במפלתם והגם דלזה צריך שיהיה בזכותו לראות במפלת האויב כמשז"ל עוד אחרת היתה דכשהוא על ידי שם הויה כביכול זוכה ורואה במפלת אויבו כמשז"ל וז"ש נאם ה':

פסוק כה

הנני אליך הר המשחית. יש מי שפירש שהיא בבל והגם שהיא בקעה קראה הר מפני חזקה עכ"ד ואפשר דמ"ש הנני אליך רה המשחית היינו כלפי השר למעלה ולכך אמר הר המשחית ואמר המשחית את כל הארץ כלפי בבל התחתונה:

פסוק כז

שאו נס בארץ תקעו שופר וכו'. כי כך רצה הקב"ה שיתנהגו כל עניני הארץ דרך טבע וז"ש שאו נס בארץ שרציתי כי בארץ יהיה הכל דרך טבע ולכן תקעו שופר וכו':

פסוק לה

חמתי ושארי על בבל. הגם כי הכל גזרה מהשמים בתוכחות על עון. מ"מ הם ברשען הוסיפו אכזריות גדולה ועשו לנקמה לא לקיים דבר ה':

פסוק מד

ופקדתי על בל בבבל והוצאתי את בלעו מפיו. אמרו ז"ל דכלי בה"מ דחקוק בו שם קדוש נתנו בפי הע"ז והיתה מדברת ובא דניאל והזכיר שם קדוש וגזר על הכלי שיצא ויצא ונפל ונשבר הצלם וז"ש והוצאתי את בלעו מפיו וכו' כמ"ש בזהר ח"ב דף קע"ה ובמדרש שיר השירים אמרו שהיה הציץ והיה אומר אנכי ועמ"ש הרשב"א הלוי ז"ל בס' מנות הלוי דף ו' ומ"ש בס' יערות דבש ח"א דף כ"ב ועמ"ש בעניותי בדברים אחדים דף ט' בס"ד:

פסוק סד

ואמרת ככה תשקע בבל וכו'. כי כל הדבר שהנביא יעשה סימן מתקיים ודאי כמ"ש הרמב"ן ז"ל ועיין מ"ש הרב דברי אמת דהיינו מ"ש בבתרא דף ק' ד[ל]רבנן דא"ל ה' קום התהלך בארץ כדי שיהא נוח לכבוש לבניו ופירש רשב"ם שלא יהא רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה למדת הדין ע"ש והיינו כדברי הרמב"ן ז"ל וה"נ ע"י סימן זה לא יהיה קטרוג שחטא ישראל תעכב מפלת בבל:

פרק נב

פסוק ג

כי על אף ה' היתה בירושלם וכו'. פירש רש"י ז"ל היא גרמא מרד צדקיהו במלך בבל שהוא תחלת החרבן:

פסוק ז

ותבקע העיר. כאלו היה מעצמה לומ' שהיו חלושים ברעב ולא היה להם שום כח לעכב שלא יבקעוה חיל הכשדים:

פסוק יג
ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית הגדול וכו'. פירוש דמה שאמר ואת כל בתי ירושלם אין הכונה כל הבתים ממש אלה כונתו כל בתי ירושלם המצויינים במעלה ולהכי כתיב אח"כ ואת כל בית הגדול דהוא פירוש כל בתי ירושלם:

פסוק טו
ואת יתר האמון. פירשו המפרשים כמו ההמון. וכבר נודע שהכל נכתב בכוונת מכוונת ועל כל קוץ וקוץ תלי תלים. אפשר דבא לרמוז בהעלם מה שפירש הרב עיר וקדיש הרמ"ע ז"ל בפסוק ויקרא ה"א לבכי וכו' שהכונה לשון זיווג כדי שיוכלו ישראל להתקיים בגלות זהת"ד בקצר אמיץ והכא דכתיב ואת יתר האמון הגלה נבוזראדן רמז לכתוב האמון שהוא בגימטריא הויה אדני ו"ה והוא על דרך ויקרא מפני בכי ומספד שיהיה להם קיום וא"ש ההי"ב:

פסוק יט
ואת הספים. פי' אגנות ורש"י ז"ל האריך ויש איזה גמגום בלשון:

פסוק כד
שומרי הסף. פירוש השוערים ורש"י ז"ל פירש אמרכלין שמפתחות העזרה בידם:

פסוק לב
וידבר אתו טובות. מלבד המעשה אשר עשה בפועל פייסו בדברי אהבה וכבוד וגם היה אתו פה אל פה ידבר בו ביחוד המקו' ברחמיו יזכנו לעובדו בלב שלם ולעסוק בתורתו תורת חיים: